

**O'zbekstan Respublikasi joqari h'a'm orta
arnawli bilimlendiriw ministirligi**

**Berdax atindag'ı
Qaraqalpaq ma'mleketlik universiteti**

Tariyx-h'uqiq fakulteti

**«Milliy g'a'rezsizlik ideyasi, h'uqiq h'a'm ruwxıylıq
tiykarları» qa'niygeliginin' 4-kurs studenti**

***Saburov Salamattın'*
pitkeriw qa'niygelik jumısı**

Tema:

***Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardi ja'ne de
teren'lestiriw ha'm puxaralıq ja'miyetti rawajlandiriw
kontseptsiyasi – ja'miyetlik rawajlanıwdin' jan'a basqishi***

İlimiy basshısı

Uliqbek Jalmenov

Milliy g'a'rezsizlik ideyasi,
h'uqiq h'a'm ruwxıylıq tiykarları
kafedrasının' u'lken oqıtıwshısı,
O'zbekstan Respublikası
Oliy Majlisi deputatı

Kafedra baslıg'ı

Bayrieva Almagul
filosofiya ilimlerinin' kandidati,
dotsent

No'kis 2012 jıl

MAZMUNI

Kirisiw _____ 3

I-BAP. O'ZBEKSTANNIN' RAWAJLANIWININ' O'ZINE TA'N JOLI

§ 1. O'zbekstanda jan'alanıw protsessinin' kontseptualıq-texnologiya-lıq aspektleri _____ 7

§ 2. O'zbekstannın' rawajlanıwının' siyasiy - sotsiologiyalıq analizi _____ 14

II-BAP. MA'MLEKET HA'KİMİYATI HA'M BASQARIWIN DEMOKRATİYALASTIRIW

§ 1. O'zbekstan parlamenti demokratiya instituti sıpatında: milliy h'a'm aymaqlıq ma'plerdin' uyg'ınlasıwı, professionallasıwı h'a'm ja'ne de rawajlanıwırı _____ 27

§ 2. Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'les-tiriw h'a'm puxaralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası – ja'miyetlik rawajlanıwdın' jan'a basqışı _____ 44

Juwmaq _____ 53

Paydalanılǵ'an a'debiyatlar dizimi _____ 58

Kirisiw

Temanın' aktualıg'ı. O'zbekstannın' g'a'rezsizlik jılları ekonomikanın' rawajlanıwı, xalıqtın' real da'ramatların' o'ciwi, xalıqtı sotsiallıq qorg'aw ushın bag'darlang'an ma'mleket qa'rejetlerinin' bir neshe barabar ko'beygeni, turmıs da'rejesinin' sezilerli da'rejede jaqsılang'anı ja'ne basqada unamlı o'zgerislerge erisiwi menen xarakterlenedi.

Erisilgen bunday jetiskenlikler – turaqlı rawajlanıp baratırğ'an, ekonomikag'a tiykarlang'an, ashıq demokratiyalıq h'uqıqıy ma'mleket qurıw, insan, onın' ma'pleri, h'uqıq h'a'm erkinlikleri so'z ju'zinde emes, al is ju'zinde joqarı qa'diriyat da'rejesine ko'terilgen, du'nya ju'zi ko'leminde abıray-ma'rtebege erisken ja'miyetti qurıw boyınsha biz o'z aldımızg'a qoyg'an joqarı maqsetke qaratılğ'an uzaq h'a'm qıyın joldın' bir bo'limi ekenligide h'a'mmege ma'lim.

O'zbekstan 1991-jılı o'z g'a'rezsizligin qolg'a kirgizgennen a'melge asırılıp atırğ'an o'zbek modelinin' mazmun-ma'nisi - ma'mleket qurılısı h'a'm konstitutsiyalıq du'zimdi tu'pkilikli o'zgertiw h'a'm jan'alaw, ekonomikanı ideologiyadan bo'lek qoyıw, onın' siyasattan u'stinligin ta'miyinlew, ma'mlekettin' bas reformator wazıypasın orınlawı, yag'nıy reformalardıń initsiatorı bolıwı h'a'm olardı muwapıqlastırıp barıwı, nızam u'stinligin ta'miyinlew, ku'shli sotsiallıq siyasat ju'rgiziw, reformalardı basqıshpa-basqısh h'a'm izbe-iz alıp barıw printsiplerine tiykarlanatug'ın siyasiy, ekonomikalıq h'a'm sotsiallıq reformalardı a'melge asırıwdan ibarat ekenligi h'a'mmege ma'lim.

O'zbekstan Respublikasının' Prezidenti İ. Karimov 2010 jıl 12 noyabrde Oliy Majlistin' Nızamshılıq palatası h'a'm Senatının' qospa ma'jilisinde ja'miyetimizdin' rawajlanıwın jan'a basqıshqa ko'teretug'ın, reformalastırıwdın', modernizatsiyalawdın' tiykarg'ı wazıypaları, sonın' menen birge ja'miyetti jan'alaw h'a'm demokratiyalastırıw, ma'mleketti modernizatsiyalawdın' anıq ja'ne teren' tiykarlang'an kontseptsiyasın ilgeri su'rdi.¹

¹ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріў хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыў концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий

O'zbekstan Respublikasi Prezidenti I. Ka'rimovtin' «Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası» degen usı bayanatında «Jer ju'zlik masshtabta globallasıw h'a'm ba'sekilesiw barg'an sayın ku'sheyip baratırǵ'an bu'gingi zamanda biz du'nyada ju'z berip atırǵ'an tu'pkilikli o'zgerisler barısında iyelep turg'an ornımızdı real h'a'm sın ko'zqarastan bah'alawımız, barg'an sayın o'sip baratırǵ'an turmıs talaplarına juwap beriwimiz, da'wir menen ten' qa'dem taslawımız sha'rt»² dep ko'rsetken edi.

Solay eken, bu'gin O'zbekstan Respublikasi Prezidenti I. A. Karimov ta'repinen ilgeri su'rilgen, elimizdi reformalastırıw h'a'm modernizatsiyalawdın' strategiyalıq bag'darlamanı ulıwma xalıqlıq qollap-quwatlaw, bizin' ko'p milletli xalqımızdın' erisiwi lazım bolǵ'an ullı maqseti - G'a'rezsiz O'zbekstan Respublikasında keleshegi ullı bolǵ'an a'dil demokratiyalıq ma'mleket, gu'llengen puxaralıq ja'miyet qurıwg'a belsene qatnasıwdı elede ku'sheytıw ku'n ta'rtibinin' aktual ma'selelerinen bolıp esaplanadı.

Bu'gin pu'tkil du'nyada ju'zege kelip atırǵ'an qıyın geosiyasiy sharayatta bizlerge elimizdin' qa'wipsizligin h'a'm turaqlılıǵın ta'miyinlew, usı muqaddes jerde h'u'kim su'rip atırǵ'an tınısh-tatıw turmıstı saqlaw usag'an bir-birinen juwapkerli ja'ne ken' ko'lemli bir qatar wazıypalar, bu'gingi h'a'm erten'gi ku'ni a'ne usı ma'selelerdi qanshelli tabıslı sheshiwimiz benen tikkeley baylanıslı

Solay eken, bizin' ja'miyetimizdi rawajlanıwdın' jan'a da'rejesine jetkeretug'ın mexanizmlerdin' biri sıpatında bolǵ'an «Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası»nın' biz go'zlegen maqsetlerdi ju'zege shıǵ'arıwdag'ı ornı h'a'm rolin u'yreniw maqsetke muwapıq boladı, onın' mazmunın h'a'm imkaniyatların analizlewdi talap etedi.

Мажлиси Нызамшылық палатасы ҳәм Сенатының қоспа мәжлисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкіс қаласы

² Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестириў ҳәм пухаралық жәмийетти раўажландырыў концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы ҳәм Сенатының қоспа мәжлисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкіс қаласы

Temanın u'yrenilgenlik da'rejesi. Bu'gingi ku'nde ja'miyetimizde a'melge asırılıp «Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası»nın' ornı h'a'm rolin u'yreniw endi jolg'a qoyılmaqta.

Pitkeriw qa'nigelik jumısının' maqset h'a'm wazıypaları. Pitkeriw qa'nigelik jumısınan go'zlengen maqset – G'a'rezsiz O'zbekstandı rawajlanıwdın' jan'a da'rejesine jetkeretug'ın mexanizmlerdin' biri sıpatında bolg'an «Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası»nın' ta'biyatın, ornı h'a'm rolin analizlewden ibarat. Sonın' menen birge temanın' ulıwma maqsetinen kelip shıqqan h'alda o'z aldına to'mendegi wazıpalardı belgilep aladı:

- O'zbekstanda jan'alanıw protsessinin' kontseptuallıq-texnologiyalıq aspektlerinin' ma'nisin ashıp beriw;
- O'zbekstannın' rawajlanıwının' siyasiy - sotsiologiyalıq analizin beriw;
- O'zbekstan parlamenti demokratiya institutı sıpatında: milliy h'a'm aymaqlıq ma'plerdin' uyg'ınlasıwı, professionallasıwı h'a'm ja'ne de rawajlanıwdırıw rolin, a'h'miyetin h'a'm mazmunın ashıp beriw;
- Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puxaralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyasının' – ja'miyetlik rawajlanıwdın' jan'a basqışının' ekenligin tiykarlaw.

Pitkeriw qa'nigelik jumısının' obekti - Ja'miyetimizdegi jan'alanıw qubılısları h'a'm protsessleri.

Pitkeriw qa'nigelik jumısının' predmeti - Ja'miyetimizdin' turaqlı rawajlanıwın ta'miyinlewde «Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası»nın' roli h'a'm a'h'miyeti.

Pitkeriw qa'nigelik jumısının' metodologiyasi. O'zbekstan Respublikasının' Prezidenti İ. A. Karimov ta'repinen ja'miyetti jan'alaw h'a'm demokratiyalastırıw h'a'mde ma'mleketti modernizatsiyalawdın' ilimiy-teoriyalıq,

aniq ja'ne teren' tiykarlang'an kontseptsiyasi, ko'z-qaraslari. Sonday aq biliwdin' ilimiy h'a'm arnawli metodlari kompleksi: sistemali-strukturaliq, tariyxii, salastirmali - analizlik metodlaridan paydalanildi.

Pitkeriw qa'nigelik jumisinin' du'zilisi. Pitkeriw qa'nigelik jumisi kirisiw, eki bap, to'rt paragraf, juwmaq, paydalanilg'an debiyatlar diziminen ibarat.

I-BAP. O'ZBEKSTANNIN' RAWAJLANIWININ' O'ZINE TA'N JOLI

§ 1. O'zbekstanda jan'alanw protsessinin' kontseptualliq-texnologiyaliq aspektleri

O'zbekstan 1991-jılı o'z g'a'rezsizligin qolg'a kirgizgennen a'melge asırılıp atırg'an "o'zbek modelinin" mazmun-ma'nisi - ma'mleket qurılısı h'a'm konstitutsiyalıq du'zimdi tu'pkilikli o'zgertiw h'a'm jan'alaw, ekonomikanı ideologiyadan bo'lek qoyıw, onın' siyasattan u'stinligin ta'miyinlew, ma'mlekettin' bas reformator wazıypasın orınlawı, yag'nıy reformalardıń

initsiatorı bolıwı h'a'm olardı muwapıqlastırıp barıwı, nızam u'stinligin ta'miyinlew, ku'shli sotsiallıq siyaset ju'rgiziw, reformalardı basqıshpa-basqısh h'a'm izbe-iz alıp barıw printsiplerine tiykarlanatug'ın siyasiy, ekonomikalıq h'a'm sotsiallıq reformalardı a'melge asırıwdan ibarat ekenligi h'a'mmege ma'lim.

Mine g'a'rezsizlikke eriskennen berli jigirma jıl ishinde ja'miyetimizdi jan'alaw h'a'm reformalastırıp protsesslerinin' joqarı na'tiyjeliligin ta'miyinlewde elimizdin' o'zine ta'n rawajlanıw jolın tan'lap alıwı, onın' h'a'r bir basqışın, tarawlardı rawajlandırıwdag'ı teren' ilimiy tiykarlang'an qatnaslar, olardı da'l o'z waqtında basqıshpa-basqısh a'melge asırıw, Prezidentimizdin' baslamasında h'a'mde basshılıg'ında olardın' ilimiy, sotsiallıq-siyasiy, ekonomikalıq ta'repten teren' tiykarlawı bizin' milliy rawajlanıw modelimizdin' du'nya ja'miyetshiligi ta'repinende u'lgı bolg'anday ta'n alınıwı ayrıqsha faktor sıpatında o'zlerinin' girewli ornına h'a'm roline iye.³

Bizin' ja'miyetimizde ma'mleketlik siyaset da'rejesinde de ja'miyettin' jeke tarawları da'rejesindedede a'melge asırılıp atırg'an ko'plegen o'zgerislerdi ma'lim bir sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar sıpatında alıp qaraw maqsetke muwapıq boladı. Sebebi sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar -bul ja'miyetlik a'h'miyetke iye maqsetlerge erisiw boyınsha adam h'a'mde siyasiy iskerliktin' ma'lim bir usılı, aldın'g'ı ta'jriybeni, ilimdi, sol tarawdın' o'zine ta'n o'zgesheligin esapqa alg'an h'alda, tiykarlang'an mazmundag'ı anıqlang'an bag'darlama bolıp tabıladı.

Sonın' menen birge, h'a'zirgi ja'miyetimizdegi jan'alanıw protsesslerin ilimiy analizlew a'melge asırılıp atırg'an reformalardın', onın' teoriyası menen a'meliyatın teren'irek u'yreniw h'a'm ashıwg'a imkaniyat jaratadı. G'a'rezsizlikke eriskennen keyin jigirma jıl dawamında a'melge asırılıp atırg'an o'zgerisler, jan'alanıw protsesslerinin' mazmunının' analizi, olardı h'aqıyqıy o'zgerislerdi a'melge asırıwdın' innovatsiyalıq sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar klassına kirgiziw imkaniyatın beredi. Solay eken h'a'zirgi ja'miyetimizdin' rawajlanıwının' talapları h'a'm aktual ma'seleleri ja'miyetlik turmıstın' ko'plegen qubılısları

³ Материалы Международной научно-практической конференции «Концепции дальнейшего углубления демократических реформ и формирования гражданского общества». Ташкент, 22-23 апреля 2011 года.

menen protsesslerin, solardın' ishinde ayırıqsha da'rejede, bizin' ja'miyetimizdi rawajlanıwdın' jan'a da'rejesine jetkeretug'ın mexanizmlerdi qa'liplestiriw problemaların jan'asha ko'z-qarasta, qatnasta o'zlestiriwdi h'a'm oladın' texnologiyalıq tiykarların u'yreniwdi talap etedi.

Sotsiallıq - siyasiy texnologiya - bul ja'miyetlik a'h'miyetke iye bolg'an maqsetlerge erisiw boyınsha adam iskerligin a'melge asırıwdın' ma'lim bir usılı.⁴

Sotsiallıq-siyasiy texnologiya, birinshiden, ja'miyetlik protsesslerdin' jan'alanıwı h'a'm h'a'reketshen'ligi sharayatlarında adamlardın' turmısın jaqsılawdın' protseduraları h'a'm usılları h'aqqındag'ı bilimlerdin' arnawlı sho'lkemlestirilgen tarawı sıpatında da na'zerde tutiladı.

Ekinshiden, go'zlengen maqsetke erisiw bag'darında maqsetke muwapıq protsedura h'a'm operatsiyalardı bo'listiriw, keyin ala olardı koordinatsiya h'a'm qadag'alaw, na'tiyjeli jollardı tan'law h'a'm olardı orınlaw boyınsha iskerlikti a'melge asırıw usılları sıpatında da tu'siniledi.

U'shinshiden, ma'lim ko'lemde, sapada, qa'siyette, o'lsheemde sistemanın' islewi ushın ja'miyettegi sotsiallıq protsesslerdi basqarıw metodı sıpatında da na'zerde tutiladı.

Ulıwma alg'anda sotsiallıq- siyasiy texnologıyanın' ma'nisi ja'miyette go'zlengen sotsiallıq na'tiyjege erisiw ushın sotsiallıq sistemanın', yag'nıy ja'miyettin' barlıq potentsialın anıqlaw h'a'm qollanıw usıllarının' innovatsiyalıq sisteması ekenliginde.

O'zbekstan Respublikası g'a'rezsizlikke eriskennen keyin insannın' h'uqıq h'a'm erkinliklerin qorg'awdı, ja'miyettin' ruwxıy jan'alanıwın, elimizdin' ja'h'a'n birlespesine integratsiyalanıwın ta'miyinlewshi h'uqıqıy demokratiyalıq ma'mleketti qurıwdı a'melge asırıp atır. Ja'miyettin' jan'alanıw sharayatlarında ulıwma sotsioma'deniyatlıq jag'day u'lken h'a'reketshen'likke iye bola baslaydı h'a'm ja'miyettegi sotsializatsiya sxemasıda o'zgere baslaydı, ja'miyettin' barlıq tarawlarında da buring'ı ko'z-qaraslar h'a'm stereotipler sınadı, o'zgeriske ushıraydı.

⁴ В.Н.Иванов, В.И. Патрушев. Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления. Москва 2001 стр 163-167.

Biz bu'gingi ku'nde jan'a izertlew bag'darlarinin' institutsionalizatsiyalanıwı h'a'm ilimler aralıq shegaralardın' aktiv o'zgeriw da'wirin bastan keshirip atırmız. Usınday tabıslı bag'darlardın' biri sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar h'a'm onın' engiziliw ta'repleri sanaladı. Sotsiallıq - siyasiy texnologiya problemasına qızıg'ıwshılıqtın' ku'sheyiwi bir jag'ınan ja'miyetimizde bu'ginde a'melge asırılıp atırg'an jan'alanıwdın' ma'nisi h'a'm ta'biyatınan kelip shıqsa, ekinshi jag'ınan jaqın keleshekte ma'mleketimizdin' iygiligi ushın biz sheshiwimiz kerek bolg'an ma'seleler h'a'm orınlawımız lazım bolg'an wazıypalardın' sotsiallıq ma'nisi h'a'm a'h'miyetinen kelip shıg'adı. Bizin' ja'miyetimiz ushın sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar problemasının' aktuallılıg'ı ja'miyetimizdin' barlıq tarawlarındag'ı jan'alanıw protsessleri o'zinin' mazmunındag'ı belgileri boyınsha innovatsiyalıq sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar klassına tiyisliligi menen tıg'ız baylanıslı.

Sotsiallıq - siyasiy texnologiyanın' o'zgesheligi bul tu'sinikti ulıwma bir tutas ja'miyetkede, konkret bir sotsiallıq institutqada paydalanıwdan ibaratlılıg'ı. Ha'zirgi sotsiologiyalıq a'debiyatlarda sotsiallıq - siyasiy texnologiyalardın' h'a'r qıylı anıqlamaları bar. Ken' tu'rde sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar sotsiallıq obektti anıqlawg'a, jag'dayın o'zgertiwge yamasa jan'artıwg'a yag'nıy belgilengen maqsetke erisiwge bag'darlang'an usıllar jıyındısı, a'meliy iskerlikti maqsetke muwapıq sho'lkemlestiriw h'a'm ta'rtplestiriw usıl sıpatında na'zerde tutıladı.⁵ Ulıwma sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar eki formada boladı h'a'r qanday sotsiallıq sistemanın' strukturalıq elementi, texnologiyalıq du'zilgen bag'darlama h'a'm belgilengen maqsetti a'melge asırıw menen baylanıslı iskerlik formalarında boladı.

O'zbekstanda a'melge asırılıp atırg'an reformalar h'a'm ja'miyetti demokratiyalastırıw, ma'mleketti modernizatsiyalaw protsessleri, ulıwma g'a'rezsizlikke eriskenimizden keyingi jan'alanıwdın' analizi, o'zinin' mazmunındag'ı belgileri h'a'm funktsionallıq wazıypaları boyınsha sotsiallıq - siyasiy texnologiyalardın' parametrlerine sa'ykesligin ko'rsetedi.

⁵ Социологический энциклопедический словарь. Москва-1998.

Sotsiallıq - siyasiy texnologiyalardı engiziw bul teoriyalıq kontseptsiyadag'ı sotsiallıq sapa, xarakteristikalar, qubılıs h'a'm qatnaslardı a'meliy h'a'reketlerge aylandırıwdı na'zerde tutatug'ın quramalı h'a'm h'a'rekettegi protsess bolıp tabıladı. Ol to'mendegi operatsiyalardı, atqarıwshılardı ka'niygeligi boyınsha tayarlaw, jumislardı sho'lkemlestiriw, qa'nigeler ta'repinen ilimiy - metodikalıq ta'miynlew, jumislardı koordinatsiyalaw, qadag'alaw h'a'm texnologiyanı engiziwde mag'lumatlar menen ta'miynlewdi o'z ishine qamtıydı. Bul protsesske ta'sir etetug'ın faktorlarg'a sho'lkemnıń salıstırmalı ekonomikalıq h'a'm sotsiallıq avtonomlıqqa iye bolıwı, qollanılıp atırg'an texnologiyanın' ilimiyligi, bolıp atırg'an protsesslerdin' turaqlılıg'ı, sho'lkemnıń potentsialın tolıq paydalanıw, sotsiallıq iskerliktin' subektlinin' talap h'a'm ma'plerinin' qanatlandırılıw da'rejesi, sho'lkem ag'zalarının' aqırg'ı na'tiyjege qızıg'ıwshılıg'ı h'.t.b kiredi. Bizin' G'a'rezsiz O'zbekistanımızdın' bu'gingi sharayatında bul faktorlar ma'lim da'rejede qa'liplesken.

Sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar o'zinin' ma'nisi boyınsha bir jag'ınan bu'gingi du'nyanın' g'alabalıq protsesslerinin' rawajlanıwının' xakteri menen ko'rsetkishlerin, ekinshi jag'ınan, xalıqtın' ma'deniy rawajlanıwının' milliy o'zgesheliklerin, adamlardın' turmıs ka'lpinin', ja'miyetlik sho'lkemlesiwinin' regionallıq o'zgesheliklerin, olardın' ma'lim bir tariyxıy - ma'deniy sharayatlardag'ı qarım - qatnasının' o'zgeshelikleri esapqa aladı. Sotsiallıq - siyasiy texnologiyalardın' jan'alıq ekenligi ba'rinen burın olardın' ilimge tiykarlang'anlıg'ı menen xarakterlenedi. Solay eken, sotsiallıq texnologiyanı adamlardın' turmıs sharayatların jaqsılaw maqsetinde qollanıw ushın sotsiallıq-ekonomikalıq protsesslerdin' o'zliginen sho'lkemlesiw h'a'm buzılıwının' nızamların anıqlamay turıp iske asırıw mu'mkin emes. Sonın' ushında sotsiallıq - siyasiy texnologiyanı teoriyalıq juwmaqlardı a'meliy iskerlikte paydalanıwdın' usılı sıpatında tu'siniw maqsetke muwapıq boladı.

Innovatsiyalıq sotsiallıq - siyasiy texnologiyalar turmıstın' h'a'r qıylı tarawlarında materiallıq, ekonomikalıq, sotsiallıq resurslardı aqıl'g'a muwapıq paydalanıw ushın sapalı o'zgerislerdi keltirip shıg'aratug'ın ja'miyettin'

jan'alanıwın jaratıwshı innovatsiyalıq iskerlik bolıp tabıladı. Bul iskerlik eldin' sotsial-ekonomikalıq rawajlanıwının' mexanizmlerin jetilistiriwge bag'darlang'an adamlardin' do'retiwshilik iskerliginin' a'h'miyetli elementi h'a'm na'tiyjesi bolıp tabıladı. Ol ja'miyettin' barlıq sferaların jan'alawdı talap etetug'ın o'tiw da'wirlerinde ju'da u'lken a'h'miyetke iye boladı.

O'zbekstan Respublikası g'a'rezsizlikke eriskennen son' ja'miyettin' ruwxıy jan'alanıwın, ma'mlekettin' ja'h'a'n ja'miyetshiligine qosılıwın, insannın' h'uqıq h'a'm erkinliklerin tolıq ta'miynleytug'ın h'uqıqıy demokratiyalıq ma'mleketti qurıwdı a'melge asıra basladı.

Solay eken rawajlanıwdın' o'zbek modeli - bul bir pu'tin ja'miyet da'rejesinde qollanılıp h'a'm engizilip atırg'an, belgilengen maqsetlerge erisiw menen baylanıslı iskerlik h'a'm texnologiyalıq bag'darlama tu'rinde jaratılğ'an joqarı da'rejedegi sotsiallıq - siyasiy texnologiya.⁶

Ja'miyettin' jan'alanıw protsessinde, O'zbekstan Respublikası joqarı da'rejedegi sotsiallıq – siyasiy texnologiyani paydalana h'a'm qollana otırıp du'nya birlespesine integratsiyani, sotsiallıq bag'darlang'an bazar ekonomikasın qa'liplestiriwdi, adamnın' h'uqıq h'a'm erkinliklerin qorg'awdı ta'miynlewshi h'uqıqıy demokratiyalıq ma'mleketti h'a'm rawajlang'an puqaralıq ja'miyetti du'ziwdi a'melge asırıp atır⁷. Ja'miyettin' jan'alanıw protsessinde ulıwma sotsioma'deniyatlıq jag'day u'lken h'a'reketshen'likke iye bola baslaydı h'a'm sotsializatsiya sxemasının' o'zgeriwine, qatıp qalg'an stereotip h'a'm ko'z-qaraslardin' sınıwına alıp keledi.

Solay etip, rawajlanıwdın' «o'zbek modeli» jan'a tiptegi sotsiallıq - siyasiy texnologiya sıpatında qoyılğ'an strategiyalıq maqsetlerge erisiwdi ta'miynlewshi ma'lim bir qural sıpatında boladı. Strategiyalıq maqsetlerdin' ulıwmalıg'ı h'a'r qıylı da'rejedegi sotsiallıq texnologiyalardin' o'z - ara ta'sir etiwine h'a'm bir - birinin' elementi bolıwına jag'day jaratadı. Aldımızda turg'an strategiyalıq

⁶ Каримов И.А. Узбекистан: собственная модель перехода к рыночным отношениям. Т.,1993 г.

⁷ Жалменов.У.А. Технологический подход в демократическом обновлении и модернизации узбекского общества. Материалы международного круглого стола «Современный опыт общественно-политической модернизации и вопросы обеспечения стабильности» (г.Бухара, 20-21 апреля 2007 года), «Академия», Ташкент 2007.

ma'selelerdi sheshiwde, jan'a ja'miyetti qurıwda, bas reformator bolg'an ma'mleketlik qurılıs h'a'm basqarıw sistemasın jetilistiriwde ma'mlekettin' institutların bu'gingi ku'nnin' talaplarına juwap beretug'ın da'rejege jetkermey turıp tabısqa erisiw mu'mkin emes.

O'zbekstan Respublikasının' Prezidenti İ. Karimov 2010 jıl 12 noyabrde Oliy Majlistin' Nızamshılıq palatası h'a'm Senatınin' qospa ma'jilisindegi bayanatında elimizdin' 2011 jılı h'a'm keleshekte reformalastırıwdın', modernizatsiyalawdın' tiykarg'ı wazıypaları, sonın' menen birge ja'miyetti jan'alaw h'a'm demokratiyalastırıwdın' anıq ja'ne teren' tiykarlang'an kontseptsiyasın ilgeri su'rdi.⁸

O'zbekstan Respublikası Prezidenti İ. Ka'rimovtin' «Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası» degen usı bayanatında «Jer ju'zlik masshtabta globallasıw h'a'm ba'sekilesiw barg'an sayın ku'sheyip baratırg'an bu'gingi zamanda biz du'nyada ju'z berip atırg'an tu'pkilikli o'zgerisler barısında iyelep turg'an ornımızdı real h'a'm sın ko'zqarastan bah'alawımız, barg'an sayın o'sip baratırg'an turmıs talaplarına juwap beriwimiz, da'wir menen ten' qa'dem taslawımız sha'rt» dep ko'rsetken edi⁹..

Solay eken, erten'gi ku'n talaplarınan kelip shıg'a otırıp, ja'miyetimizdi ja'nede rawajlandırıwda izbe-iz h'a'reketlerimizdi analizley otırıp, olardı jan'a, ja'ne de joqarı basqıshqa ko'teriwimiz aktual ma'sele. Prezidentimiz «G'a'rezsizlik jıllarında basıp o'tken jolımız h'a'm toplag'an ta'jiriybemizdi obektiv bah'alaw, qolg'a kirgizilgen joqarı jetiskenliklerimizdi tallaw ma'mleketimizdi evolyutsiyalıq h'a'm basqıshpa-basqısh rawajlandırıw boyınsha biz tan'lag'an modeldin' qanshelli tuwrı ekenligin h'a'm usı joldan bunnan bılay

⁸Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжлисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

⁹ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжлисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

da qaytpay tabanlılıq penen barıwımız za'ru'rılgın ayqın ko'rsetpekte» dep o'z bayanatında ko'rsetken edi¹⁰.

O'zbekstannın' 20 jıl g'a'rezsiz rawajlanıwı da'wirinde ekonomikanın' rawajlanıwı, xalıqtın' real da'ramatları 3,8 eseni qurag'anı, xalıqtı sotsiallıq qorg'aw ushın bag'darlang'an ma'mleket qa'rejetlerinin' 5 barabar ko'beygeni, turmıs da'rejesinin' sezilerli da'rejede jaqsılang'anı h'a'm bunın' na'tiyjesinde analar h'a'm balalar o'limshiligi 2 esege kemeygeni, adamlardıń ortasha jası 67 jastan 73 jasqa jetkenligin ja'ne basqada unamlı o'zgerisler turaqlı rawajlanıp baratırǵan ekonomikag'a tiykarlang'an, ashıq demokratiyalıq h'uqıqıy ma'mleket qurıw, insan, onın' ma'pleri, h'uqıq h'a'm erkinlikleri so'z ju'zinde emes, al is ju'zinde joqarı qa'diriyat da'rejesine ko'terilgen, du'nya ju'zi ko'leminde abıray - ma'rtebege erisken ja'miyetti qurıw boyınsha biz o'z aldımızg'a qoyg'an joqarı maqsetlerge izbe – iz erisiwimizdin' ayqın mısalı boladı. Bunın' tastıyǵın ma'mleketimizdi reformalaw h'a'm demokratiyalastırıw protsessi h'esh qashan artqa qaytpaytug'ın tabanlı h'a'm izbe-iz xarakter alg'anı, adamlarımız o'zgerip, olardıń siyasiy, puqaralıq belsendiligi artıp atırǵanı, oy-pikiri joqarılap, a'tirapında bolıp atırǵan barlıq waqıya-h'a'diyselerge mu'na'sibeti, erten'gi ku'nge isenimi artıp baratırǵanının' mısalındada ko'riwge boladı.

§ 2. O'zbekistannın' rawajlanıwının' siyasiy-sotsiologiyalıq analizi

O'zbekstan Respublikası Prezidenti İ. A. Karimov ta'repinen ilgeri su'rilgen, elimizdi reformalastırıw h'a'm modernizatsiyalawdın' strategiyalıq bag'darlamanı ulıwma xalıqlıq qollap-quwatlaw, bizin' ko'p milletli xalqımızdın' erisiwi lazım bolg'an ullı maqseti - G'a'rezsiz O'zbekstan Respublikasında keleshegi ullı bolg'an a'dil demokratiyalıq ma'mleket, gu'llengen puxaralıq ja'miyet qurıw bu'gingi ku'nimizdin', turmısımızdın' aktual ma'selelerinen bolıp tabıladi.

¹⁰ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжилисіндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

Du'nyadag'ı geosiyasiy h'a'm geostrategiyalıq jag'daydın' o'zgerislerin esapqa alg'an h'alda bizin' ma'mleketimizdin' rawajlanıwı h'a'm puqaralıq ja'miyetimizdin' qa'liplesiwinin' obektiv sharayatlari insannın' h'uqiq h'a'm erkinliklerin, milliy ma'pler h'a'm qa'diryatlardı qorg'aw h'a'mde rawajlandırıwg'a bag'darlang'an ja'miyetimizdi ja'nede demokratiyalastırıw h'a'mde ma'mleketti modernizatsiyalawdın' ma'nisin h'a'm ta'biyatın tu'siniwdi, jan'asha qatnas h'a'm teoriyalıq o'zlestiriwdi talap etedi.

O'zbekstandı keleshekte rawajlang'an ullı ma'mleketler shıg'arıw, ma'mleketimizde a'melge asırılıp atırılğan reformalardın', ja'miyetti modernizatsiyalaw mashqalaların, siyasiy institutlardı, siyasiy partiyalar, puxaralıq ja'miyet institutları, parlamenttin' iskerligin siyasiy-sotsiologiyalıq analizlew G'a'rezsiz O'zbekstan Respublikasında keleshegi ullı bolg'an a'dil demokratiyalıq ma'mleket, gu'llengen puxaralıq ja'miyet qurıwdag'ı strategiyalıq bag'dardag'ı maqsetlerdin' ju'zege shıg'ıwında u'lken na'tiyjelerin beredi¹¹.

O'zbekistannın' rawajlanıwı problemasın usınday qatnasta teoriyalıq h'a'm a'meliy tiykarda analizlew tiykarındag'ı alıng'an na'tiyjeler O'zbekstanda ja'miyettin' du'zilmelerin jetilistiriw, sistemalıq ko'z-qaraslar h'a'm sotsiallıq texnologiyalar teoriyaların, ulıwma sotsiallıq-sotsiologiyalıq h'a'mde siyasiy ilimlerdi rawajlandırıw imkaniyatın beredi.

XIX-ortalarına kelip ja'miyettin' rawajlanıw jag'dayı xam ilimnin' ishki evolyutsiyası ja'miyetti u'yreniwge bolg'an jan'asha ko'z-qarastı payda etti. Sebebi bul da'wirlerge kelip ja'miyette jan'asha sotsiallıq qubılıslar payda bola basladı. Qatan' da'rejedegi reglamentatsiyag'a iye bolg'an feodallıq avtoritarlıq ja'miyettin' ekonomikalıq siyasiy h'a'm ruwxıy erkinlik, g'a'rezsizlikke tiykarlang'an kapitalistlik qatnaslar menen almasıw protsessi baslang'an edi.

Ekonomikadag'ı, siyasattag'ı h'a'm ruwxıy sferadag'ı konkurenciya, erkinlik, isbilermenler erkinliginin', olardın' ja'miyetlik islerden paydalanıwı adamlardın' keypiyatına tikkeley g'a'rezli boladı. Usının' tiykarında ja'miyetti

¹¹ Жалменов. У.А. Реализация концепции президента: важный шаг в дальнейшей демократизации государственной власти и управления в Узбекистане. Концепция: демократик ислохотлар ва жамият тараққиёти (мақолалар тўплами). Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси, Тошкент, 2011 йил.

sotsial sistema sıpatında u'yreniw, ekonomikalıq qatnaslardan paydalanıw za'ru'r boladı. Usının' tiykarında sotsiologiya payda boladı. Sotsiologiya adamlardıń qatnasıw erkinliginen na'tiyjeli paydalanıw boyınsha o'z-ara ta'sir jasawın, ja'miyetti konkret biliwge ja'rdem beretug'ın bilim tarawı bolıp esaplanadı.

Ja'miyet h'aqqındag'ı ilimler sistemasında sotsiologiyanı ajratıp turatug'ın na'rse, birinshi na'wbette ja'miyettin' sotsial sistemasının' h'a'r qıylı basqışlarında shaxs, semya, awıl, mektep, institut, ka'rxana, sho'lkem, rayon, qala, oblast, pu'tkil ma'mleket h'a'mde ulıwma ja'miyette qa'liplesetug'ın sotsiallıq o'z-ara mu'nasebetler h'a'm insanıy mu'nasebetlerdi u'yrenedi. «Sonın' ushında sotsiologiya ja'miyetti emes, al ja'miyetti sho'lkemlestiriwshi, onın' tiykarında islep turıwshi h'a'm rawajlanıwshi sotsiallıq materialdı u'yrenedi» deydi sotsiologıyanın' tiykarın salıwshi frantsuz filosofi Ogyust Kont¹².

Sotsiologiya ja'miyettegi quramalı du'zilmelerdin' ma'nisi, olardıń h'a'reket tendentsiyaları h'a'm rawajlanıw nızamlıqların sotsial sho'lkemlesken sistemada u'yrenedi. Sonın' menen birge sotsiologiya tiykarg'ı itibardı ja'miyettin' h'a'r qıylı sotsiallıq territoriyalıq du'zim basqışlarında payda bolatug'ın ken' ma'nidegi insanlar ara qatnasların h'a'm ja'miyetshilik pikirın u'yreniwge qaratılğan ilim bolıp esaplanadı. Sotsiologiya ilimi ja'miyettin' tu'rli tarawları ekonomika, sotsiallıq, siyasiy, bilim h'a'm a'dep-ikramlıq h'a'm basqada tarmaqlarda izertlewler alıp baradı.

Ha'zirgi ku'nde sotsiologiya tu'rli tarawlardı sistemalastırılğan ilim sıpatında h'a'r qıylı teoriyalıq kontseptsiyalar, metodologiyalıq printsipler islep shıg'ıw menen birge za'ru'r a'h'miyetke iye bolg'an konkret sotsiologiyalıq izertlew imkaniyatına da iye bolg'an ilim bolıp tabıladı.

Sotsiologıyanın' ja'rdeminde biz o'zimizdi h'a'm o'zgelerdi jaqsıraq tu'siniwdi u'yrenemiz, usının' menen birge sotsiallıq iskerliktin' sheksiz a'lemin qabıllaw uqıplılıg'ın rawajlandıramız.¹³

¹² Энтони Гидденс. Социология. Жоқары оқыў орынлары ушын қолланба. Ташкент, 2003. 28-34 бетлер.

¹³ Энтони Гидденс. Социология. Жоқары оқыў орынлары ушын қолланба. Ташкент, 2003. 34-44 бетлер.

Sotsiologiya o'z baslanıwın Batista industrialılasıw menen birge qosıla ergen transformatsiyalardıń tu'pkillikli ma'nisin tu'siniwge h'a'reketinen baslang'an edi. Ol usı o'zgerislerdin' ta'biyatların analizlewdi ju'rgiziwde jetekshi ilim bolıp kelmekte. Bu'gingi du'nyamız negizinen o'tmishtegiden parq qıladı, sotsiologıyanın' wazıypası mine usı du'nyanı h'a'm onın' imkaniyatların tu'siniwimizge ko'meklesiwinen ibarat.

Sotsiologıyanın' tag'ı bir wazıypası - bul h'a'diyselerge qatnası bar faktlerge barınsha tolıq sholıw beriw. Sotsiologiya ushın tek h'a'zirgi jasap turg'an ja'miyetlerdi u'yreniw g'ana a'h'miyetli bolıp qalmasta'n, h'a'zirgi ku'ndegi menen o'tmishtegini salıstırıwda a'h'miyetli. Sotsiologıyanın' wazıypası-alıng'an na'tiyjelerdegi ja'miyetlik o'ndiris h'a'm transformatsiyalar ten'salmaqlıg'ın u'yreniw. Ja'miyetlik o'ndiris ja'miyet ken'isligindegi o'z iskerligin qalay ta'miynlep atırg'anlıg'ın ko'rsetse, transformatsiyalar bolsa usı protsesste ja'miyettin' dushar bolatug'ın na'tiyjelerdi bayanlaydı. Ja'miyetlik qayta o'ndiris-adamlar ku'nnen ku'nge, jıldan jılǵ'a ju'zege asıratug'ın, sonday-aq adamlar dawam etetug'ın h'a'r qıylı sotsiallıq a'meliyattın' u'zliksizliginin' is-h'a'reketinin' na'tiyjesi.

Sotsiologiyalıq izertlewler sotsiallıq oy-pikirlerimiz shegarasın anıqlawg'a, h'a'm usının' menen birlikte o'zimiz h'a'm sotsiallıq a'h'miyetli h'a'diye h'aqqındag'ı bilimlerimizdi durıslap alıwımızg'a ko'meklesedi. Sotsiologıyanın' ja'ne bir itibarlı ta'repi, a'welden oylanbag'an ja'ne aldınan ku'tilmegen h'a'reketlerdin' aqıbetleri ja'miyetlik turmıstın' ba'rshe tarawları h'a'm tarmaqlarına ta'sir jasaw mexanizimlerin anıqlap beriwinde. Sotsiologiyalıq analiz sotsiallıq du'nyanın' aldınan oylanılǵ'an h'a'm aldınan oylanılmag'an h'a'diyselerdin' na'tiyjeleri arasındag'ı na'zik h'a'm qıyın bolǵ'an baylanıslardı izertleydi.

Sotsiologiya o'z aldına ilim sıpatında ja'miyettin' ulıwma h'a'm ayrıqsha o'zine ta'n qa'liplesiw, h'a'reket etiw h'a'm rawajlandırıw nızamlıqların izertleytug'ın ilim sıpatında o'zinin' metodına iye. Sonın' menen birge sotsiologiya ulıwma teoriyalıq da'rejedegi bilim metodların h'a'm basqada

ilimlarning metodlari qollanadi. Ularning bir tutas jamiiyat tanish iliminin' sostav bo'legi sifatida sotsiologiya adomat iliminin' barliq ta'replerine su'yenedi.¹⁴

Ma'mleketimizde sotsialliq-siyasiy bilimlarning roli artib barmakta, bunday ilimga ularning kizig'iw kusheymekte. O'zbekstanda h'a'zir jan'a sotsial - siyasiy ruwxiy iklim qaliplesti. Sotsialliq o'mirdin' barliq tarawlarida, ularning sotsial sistemada o'zgerisler belgilenib atir, jan'a sotsialliq institutlar h'a'm qatnasqlar payda bolmaqta. Jamiiyatimizde baqlanib atirgan sotsialliq-siyasiy o'zgerisler h'a'm protsesslar siyasiy-sotsiologiyaliq h'a'mde politologiyalin' ilimlarning diqqat orayinda turipti.

Ma'mleketimizde siyasiy-sotsiologiyaliq h'a'mde politologiyalin' ilimlarning rawajlanishi h'a'm jetilistirilishi jamiiyetti teren' u'yrenish h'a'm an'law, jamiiyat aldinda turgan o'tiw da'wirinin' quramali problemalarning a'dewir na'tijelirek sheshiwge imkaniyat beredi. Olarning qaliplesib, rawajlanib barishi sotsialliq o'mirdin' turli ta'replerin bir pu'tin h'a'm o'z aldina ilimiy analiz qilish ma'lim bir mashqalalardi sheshiwde a'meliy na'tijeler beredi.

Sotsiologiyaning' waziyatasi quramali sotsial dunyani payda etiwshi o'z ara birigiwshi h'a'm h'a'reket qilwshi du'zilme h'a'm mexanizmlardi aniqlawdan ibarat. Sotsiologiya, a'dette jamiiyetlik ilimler dep atalatug'ın ilimler (antropologiyani, ekonomikani h'a'm politologiyani qosa) toparında jetekshi orindi iyeleydi.

A'meliy siyosatqa h'a'm sotsialliq reformalarg'a sotsiologiyaliq oy-pikirlew menen izertlewding' u'lesi bir qansha jollar menen a'melge asiriladi. Aytarliqtay tuwri usuli - sotsialliq jag'daylardi ko'birek aniq yaki ko'birek duris tu'siniwdi ta'miyinlew. Bul, ya haqiqat bilimlar da'rejesinde yaki ne sebepten bir na'rse kelip shig'atug'ının (basqasha aytqanda teoriyalıq bayanlaw jolı) duris tu'siniwdi qabıllaw jolı menen a'melge asadı.

Siyasiy-sotsiologiyaliq ilimlarning' a'meliy siyosatqa ja'rdem berishi mumkin bolgan ekinshi usul - bul jamiiyetdagi h'a'r qiyli toparlarga qatnas

¹⁴ Энтони Гидденс. Социология. Жоқары оқыў орынлары ушын қолланба. Ташкент, 2003. 38-44 бетлер.

boyınsha u'iken ma'deniy beyimlesiwshilikti ta'rbiyalawg'a ko'meklesiw bolıp tabıladı.

U'shinshiden, sotsiologiyalıq izertlewler siyasiy intalardın' juwmaqların bah'alag'anda a'meliy a'h'miyetke iye boladı.

To'rtinshiden, en' baslısı-sotsiologiya sotsiallıq toparlarg'a o'zi tuwralı ko'p bilimli tu'sinik beriwi, olardın' o'zin o'zi tu'siniwin ku'sheytiwi mu'mkin. siyasiy-sotsiologiyalıq ilimlardin' a'meliy rolin tek g'ana bu'yırıqpazlı qararlar qabıllawda siyasatshılarg'a h'a'm h'a'kimshilik toparlarg'a ko'meklesedi desek qa'te tu'sinik bolar edi.

Usı ko'z-qarastan alıp qarag'anda, siyasiy-sotsiologiyalıq izeptlewдин' ppedmeti - ja'miyettegi sheshiliwi za'pu'p bolg'an qandayda bip sotsiallıq ppoblemanın' sheshiliw imkaniyatın bepetug'ın ishki nızamlıqlapı menen mexanizmlepi bolıp, sol izeptlewlep bapısında solap h'aqqında da'slepki sotsiologiyalıq infopmatsiyalap jıynaladı, analizlenedi h'a'm sheshiw jollapı h'aqqında jan'a bilim alınadı.

Sotsiologiya - bul a'h'miyetli a'meliy qollanıwg'a iye ilim. Onın' sotsiallıq sın h'a'm a'meliy ja'miyetlik reformalarg'a qosatug'ın u'lesi birneshe bag'darda boladı. Birinshiden, sotsiallıq jag'dayların jaqsı tu'siniw a'dette bizge onı jaqsı qadag'alawg'a imkan jaratadı. Ekinshiden, sotsiologiya ma'deniy qa'diriyatlar o'zgesheliklerin qa'legen siyasiy aktsiyalarında esapqa alıwda imkan berip bizin' ma'deniy beyimleskenligimizdin' o'siwine mu'mkinshilik tuwdıradı. U'shinshiden, biz belgili siyasiy bag'darlamanı qabıllawdın' aqıbetlerin «aldınan oylanılğ'an h'a'm aldınan oylanılmag'an» da'rejede bah'alawımız mu'mkin. Aqırında, sotsiologiya toparlarg'a h'a'm individlerge o'zlerinin' turmıs sharayatların o'zgertiwge u'iken imkaniyatlar beriwi menen o'zin o'zi tanıwdı rawajlandırıwg'a ja'rdem etedi.¹⁵

Adamzat XX a'sirdin' son'ına kelip birtalay shegara bilmeytug'ın mashqalarg'a dus keldi. Urıs h'a'm tınıshlıq, ekologiyalıq jag'daylar, ruwxıy jetispewshilik, narkobiznes, terrorizm sıyaqlı mashqalalar solarg'a kiredi. Sonın'

¹⁵ Энтони Гидденс. Социология. Жоқары оқыў орынлары ушын қолланба. Ташкент, 2003. 28-44 бетлер.

menen birge du'nyada globallasıw, g'alaba xabar qurallarının' tezlesiwi, intensivlesiwi, universal texnologiyalar menen baylanıslı ulıwma adamzatlıq protsessler de barmaqta.

«Millet bar eken, milliy ma'mleket bir eken, onın' g'a'rezsizligi h'a'm erkinligine, traditsiya h'a'm u'rp-a'detlerine qa'wip salatug'ın, onı o'z ta'sirine alıw, onın' u'stinen h'u'kimranlıq qılıw, onın' baylıqlarınan o'z ma'pi jolında paydalanıwg'a qaratıl'g'an umtılıw h'a'm h'a'reketler h'a'mme waqıt qa'wip sıpatında saqlanıp qalawa so'zsız», - dep jazadı Prezidentimiz İ. A. Karimov.¹⁶ Sonday eken, jaslardı ruwxıy jetik, erki ku'shli, iymanı pu'tin, bir so'z benen aytqanda, ku'shli ideologiyalıq immunitetke iye shaxs sıpatında ta'rbiyalaw azat h'a'm abat Watan, erkin h'a'm pa'rawan turmıs qurıwdın' tiykarg'ı sha'rtlerinen biri bolıp qala beredi.

Usı ma'selelerdi maqsetke muwapıq sheshiw, ma'mleketimizde a'melge asırılıp atırıl'g'an reformalardı ja'nede tereqlestiriw, ja'miyetti ja'nede demokratiyalastırıw h'a'mde ma'mleketti modernizatsiyalaw mashqalaların, sotsiallıq siyasiy institutlardı siyasiy-sotsiologiyalıq analizlew o'zinin' ilimiy tiykarlang'an u'lken na'tiyjelerin beredi.

Siyasiy analiz–bul ja'miyette kompetentli siyasiy qarar qabıl etiw h'a'm onın' mu'mkin bolg'an rawajlanıwı boyınsha shamalawdı jaratıw ushın konkret siyasiy waqıyalar h'a'm siyasiy jag'daylardı u'yreniw mu'mkinshiligin беретug'ın h'a'r qıylı metodikalardıń jıyındası bolıp esaplanadı . Al siyasattı sotsiologiyalıq analizlew – bul adamlardıń ma'mleketlik h'a'kimiyat tarawındag'ı siyasiy iskerlik h'a'm siyasiy h'a'reketlerdi izertleytug'ın sotsiologiyalıq bilimnin' ayrıqsha tarmag'ı bolıp tabıladı.¹⁷

O'zbekstan Respublikası g'a'rezsizlikke eriskennen son' ja'miyettin' ruwxıy jan'alanıwın, ma'mlekettin' ja'h'a'n ja'miyetshiligine qosılıwın, insannın' h'uqıq h'a'm erkinliklerin tolıq ta'miyinleytug'ın h'uqıqıy demokratiyalıq

¹⁶ И. А. Каримов. «Жамиятимиз мафкураси халқни-халқ, миллатни-миллат қилишга хизмат этсин», «Тафаккур» журнали бош муҳаррири саволларига жавоблар. 1998 йил, 2 сон.

¹⁷ Симонов К.В. Политический анализ: Учебное пособие. — М.: Логос, 2002; Артемов Г. П. Политическая социология. Учебное пособие, Москва, «Логос», 2002 год; Политическая социология. Москва, «Мысль», 2000 год.

ma'mleketti qurıwdı a'melge asıra basladı. Sebebi demokratiyalıq ja'miyet ma'mleketlik h'a'kimiyattın' jalg'ız deregi xalıq dep ta'n aladı, h'a'r qanday adamnın' h'uıqıq h'a'm erkinliklerge iye bolıwı ta'biyg'ıy na'rse, ja'miyettin' barlıq ag'zaları nızam h'a'm sud aldında ten'dey degen printsiplerge tiykarlang'an. Usı printsipler anaw yamasa mınaw formada o'zlerin demokratiyalıq dep esaplaytug'ın h'a'zirgi barlıq ma'mleketlerdin' konstitutsiyalarında jazılg'an. Usınday demokratiyalıq printsipler o'zinin' jigirma jıllıq bayramın belgilemekshi bolg'an tiykarg'ı nızamımız - O'zbekstan Respublikasının' Konstitutsiyasında o'zinin' ayqın ko'rinisin tapqan. Degen menen ma'selenin' tiykarg'ı man'ızı usı norma h'a'm printsiplerdin' a'piwayı ja'riyalanıwında emes, al usı printsiip h'a'm normalardın' ja'miyettin' turmısında h'a'qıyqıy h'a'rekette bolıwında ko'rinedi.

Sonın' menen birge, h'a'zirgi ja'miyetimizdeki jan'alanıw protsesslerin sotsiologiyalıq analizlew a'melge asırılıp atırg'an sotsiologiyalıq texnologiyalardın' ta'biyatın, onın' teoriyası menen a'meliyatın teren'irek u'yreniw h'a'm ashıwg'a imkaniyat jaratadı. Sotsiallıq texnologiyalardı rawajlandırıwdın' tiykarı bolıp sotsiologiya iliminde jıynalg'an bilim h'a'm ta'jriybeler esaplanadı. Sotsiallıq texnologiyalardı rawajlandırıw sotsiologiyanın' tek izertlew tarawınan «aktiv sotsiologiya» da'rejesine, yag'nıy problemalardı anıqlaw h'a'm olardın' sheshimin islep shıg'ıw basqışına ko'teriliwdi na'zerde tutadı.¹⁸

Solay etip bu'gingi ku'nde sotsiallıq texnologiyalar problemi ju'da u'lken a'h'miyetke iye. Ha'zirgi ja'miyetimizdin' rawajlanıwının' talapları h'a'm aktual ma'seleleri sotsiologlardan ja'miyetlik turmıstın' ko'plegen qubılısları menen protsesslerin, solardın' ishinde ayırıqsha da'rejede, bizin' ja'miyetimizdi rawajlanıwdın' jan'a da'rejesine jetkeretug'ın mexanizmlerdin' biri sıpatında bolg'an ja'miyetti ja'nede demokratiyalastırıw h'a'mde ma'mleketti modernizatsiyalaw mashqalaların jan'asha ko'z-qarasta, qatnasta o'zlestiriwdi h'a'm u'yreniwdi talap etedi.

¹⁸ В.Н.Иванов, В.И. Патрушев. Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления. Москва 2001 стр 3-27

Sotsiallıq texnologiya problemasına qızıg'ıwshılıqtın' ku'sheyiwi bir jag'ınan ja'miyetimizde bu'ginde a'melge asırılıp atırǵ'an jan'alanıwdın' ma'nisi h'a'm ta'biyatınan kelip shıqsa, ekinshi jag'ınan jaqın keleshekte ma'mleketimizdin' iygiligi ushın biz sheshiwimiz kerek bolǵ'an ma'seleler h'a'm orınlawımız lazım bolǵ'an wazıypalardın' sotsiallıq ma'nisi h'a'm a'h'miyetinen kelip shıǵ'adı. Bizin' ja'miyetimiz ushın sotsiallıq texnologiyalar problemasının' aktuallılıǵ'ı ja'miyetimizdin' barlıq tarawlarındag'ı jan'alanıw protsessleri o'zinin' mazmunındag'ı belgileri boyınsha innovatsiyalıq sotsiallıq texnologiyalar klassına tiyisliligi menen tıǵ'ız baylanıslı.

Sotsiallıq texnologiya termini sotsiologiya ilimindegi jan'a terminlerden bolıp esaplanadı. İlimiy bilimnin' o'zgeshe bag'darı sıpatında sotsiallıq texnologiyalar basqarıw teoriyası h'a'm sotsiallıq injeneriya shen'berinde XX a'sirdin' basınan rawajlana basladı. Sotsiallıq injeneriyanın' payda bolıwı sotsiologiya iliminin' juwmaqların a'meliy ma'selelerdi sheshiwge paydalanıwdag'ı umtılwlar, sotsiallıq texnologiyalardı jaratıw menen baylanıslı. Komandalıq administrativlik basqarıw sisteması sharayatlarında ilimiy a'debiyatlarda sotsiallıq texnologiyalarg'a bolǵ'an qızıg'ıwshılıq shet el sotsiallıq injeneriyasına tiyisli h'a'mme na'rseni ideologiyalıq qabıl etpewshilik penen sheklengen edi. Shet el sotsiologiyasında teoriyalardın' rawajlanıwı ratsionallı iskerlik ushın imkaniyat jaratıwshı maqsetke bag'darlawshı sistema sıpatında bolǵ'an sotsiallıq injeneriyada paydalanılatug'ın arnawlı usıllar h'a'm qurallardı islep shag'arıw mu'mkinshiligin jarattı. O'tken a'sirdin' jetpisinshi jıllarında bul usıl h'a'm metodlar «sotsiallıq texnologiya» termini menen atala basladı.¹⁹

Sotsiallıq texnologiyanın' o'zgesheligi bul tu'sinikti ulıwma bir tutas ja'miyetkede, konkret bir sotsiallıq institutqada paydalanıwdan ibaratlılıǵ'ı. Ha'zirgi sotsiologiyalıq a'debiyatlarda sotsiallıq texnologiyalardın' h'a'r qıylı anıqlamaları bar. Ken' tu'rde sotsiallıq texnologiyalar sotsiallıq obektti anıqlawg'a, jag'dayın o'zgertiwge yamasa jan'artıwg'a yag'nıy belgilengen maqsetke erisiwge bag'darlang'an usıllar jıyındısı, a'meliy iskerlikti maqsetke muwapıq

¹⁹ В.Н.Иванов, В.И. Патрушев. Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления. Москва 2001 стр 16-31.

sho'lkemlestiriv h'a'm ta'rtiplestiriv usil sıpatında na'zerde tutiladı.²⁰ Sonı menen birge bul jerde ayırıqsha sotsiallıq usıllar h'a'm qurallar h'aqqında ga'p ketip atırğ'anın esapqa alıw kerek. Sebebi «adamlardı basqarıw» «resurslardı basqarıw»dan o'zinin' texnologiyalıq printsipleri boyınshada h'a'm strategiyalıq maqsetleri boyınshada o'zgeshelikke iye. Ulıwma sotsiallıq texnologiyalar eki formada boladı h'a'r qanday sotsiallıq sistemanın' strukturalıq elementi, texnologiyalıq du'zilgen bag'darlama h'a'm belgilengen maqsetti a'melge asırıw menen baylanıslı iskerlik formalarnıda boladı.

İzertlewshiler sotsiallıq texnologiyalardı h'a'r qıylı tiykarda bo'ledi. Olardı ja'miyetlik qatnasıqlardıń qanday da'rejesinde isleniwi h'a'm engiziliwine qaray sotsiallıq texnologiyalardı u'sh gruppag'a bo'lse bolıdı:

-makrotexnologiyalar, yag'nıy u'lken sistemalar da'rejesindegi texnologiyalar «ja'miyettin' bir tarawı yamasa regionlar, u'lken sotsiallıq gruppalar da'rejesindegi texnologiyalar»;

-mezateknologiyalar, yag'nıy orta da'rejede paydalanılatug'ın texnologiyalar «sha'h'a'r, miynet kollektivi da'rejelerindegiler»;

-mikrotexnologiyalar, yag'nıy ja'miyetlik protsesslerdin' mikroda'rejesinde, adamlardıń kishi toparlarına bag'darlang'an texnologiyalar»;²¹

Egerde sotsiallıq texnologiya h'aqqında aytatug'ın bolsaq, onda ja'miyettegi protsesslerdi texnologizatsiyalaw probleması da o'z mazmunın ashıwdı talap etedi. Sotsiallıq texnologizatsiya protsessleri dep ja'miyettegi ma'lim bir sotsiallıq qatnas h'a'm qubılıslardı o'zgertiwge bag'darlang'an sotsiallıq ta'rtiplestirivdin' qollanılwına aytamız. Ja'miyette h'a'r qıylı tiptegi ko'plegen sotsiallıq texnologizatsiya protsessleri a'melge asırıladı. O'zbekstan Respublikasının' mısasında olarg'a isbilermenler klasının' h'a'm mu'lk iyelerinin' qa'liplesiwi, olardıń basqa sotsiallıq gruppalar menen qarım qatnasının' xarakterindegi bolıp atırğ'an o'zgerisler, sotsiallıq gruppalardıń sapalıq xarakteristikalarınin', ja'miyetlik aktivliliginin' o'zeriwi, adamlardıń turmıs sharayatlarındag'ı

²⁰ Социологический энциклопедический словарь. Москва-1998.

²¹ В.Н.Иванов, В.И. Патрушев. Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления. Москва 2001 стр 101-112.

o'zgerisler h'a'm olardın' ma'p h'a'm talaplarının' o'zgeriw tendentsiyaları, sotsiallıq institutlardın' payda bolıwı, o'zgeriwi h'a'm jetilistiriliwi, rawajlanıwı, jan'a sotsiallıq normalardın' h'a'm h'a'reketlerdin' qa'liplesiwi, sotsiallıq qadag'alawdın' rawajlanıwı h'a'm adamlardın' sotsiallıq statusının' o'zgeriwi kiredi.

Ja'miyetlik obektin' da'slepki jag'dayın teren' izertlew h'a'm sotsiallıq normativlerdi paydalanıw tiykarında maqsetke erisiwdi a'melge asırıwshı orınlawshılardın' ku'sh-jigerin maqsetke bag'darlaw, erisiw waqıtları, ulıwma wazıypalar, aktual ma'seleler belgilengen bag'darlamanın' tu'ri bolg'an sotsiallıq joybar h'aqqındada toqtap otıw maqsetke muwapıq boladı.. Sotsiallıq joybar sotsiallıq ma'selelerdi teren' h'a'm h'a'r ta'repleme analizlew, sotsiallıq-diagnostikalıq ilajlardı h'a'm sho'lkemlesken basqarıwdı, texnologiyalıq ta'miyinlewdi o'z ishine qamtıydı. Sotsiallıq texnologizatsiya dep sotsiallıq texnologiyalardı qollanıw arqalı ja'miyettegi sotsiallıq sistemag'a, protsesslerge, qubılıslarg'a aktiv ta'sir etiwidin', sotsiallıq h'aqıyqatlıqtı jan'a usıllar menen o'zlestiriwdin' tiykarında sotsiallıq ken'islikti, yag'nıy ja'miyetti rawajlandırıw h'a'm sapalıq jag'dayın jaqsılaw protsessine aytamız.

Sotsiallıq texnologizatsiyanın' birinshi basqıştı teoriyalıq bolıp bunda maqsetti, obektti h'a'm sol sotsiallıq obektti tarawları boyınsha bo'lgan h'alda olardın' arasındag'ı baylanıslardı anıqlaw a'melge asırıladı. Ekinshi basqış, metodikalıq bolıp, bunda mag'lumatlardı alıw quralları, onı analizlew, usıllardı tan'law a'melge asırıladı. U'shinshi basqış protseduralıq basqış bolıp, onda sotsiallıq texnologiyanı a'meliy islep shıg'ıwdı iske asırıw sho'lkemlestiriledi. Teoriya, metodika, h'a'm protseduralardın' jıyındısı sotsiallıq texnologiyanı islep shıg'ıw sistemasın beredi.²²

Sotsiallıq texnologiyalar ushın ta'n na'rsenin' biri bul texnologiyalıq ma'deniyat esaplanadı. Ol ma'deniyattın' ishinde a'ste-aqırın evolyutsiyalıq da'rejede qa'liplesedi yamasa maqsetke muwapıq h'alda qa'liplestiriledi.

²² В.Н.Иванов, В.И. Патрушев. Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления. Москва 2001 стр 111-128

Texnologiyalıq ma'deniyattın' tiykarg'ı wazıypası bul ilim menen a'meliyattı baylanıstırıw bolıp tabıladı.

Sotsiallıq texnologiyalar o'zinin' ma'nisi boyınsha bir jag'ınan bu'gingi du'nyanın' g'alabalıq protsesslerinin' rawajlanıwının' xarakteri menen ko'rsetkishlerin, ekinshi jag'ınan, xalıqtın' ma'deniy rawajlanıwının' milliy o'zgesheliklerin, adamlardıń turmıs ka'lpinin', ja'miyetlik sho'lkemlesiwinin' regionallıq o'zgesheliklerin, olardıń ma'lim bir tariyxıy-ma'deniy sharayatlardag'ı qarım-qatnasının' o'zgesheliklerin esapqa aladı. Sotsiallıq texnologiyalardıń jan'alıq ekenligi ba'rinen burın olardıń ilimge tiykarlang'anlıg'ı menen xarakterlenedi. Solay eken, texnologiyalıq ma'deniyat adamlardıń turmıs sharayatların jaqsılaw maqsetinde qollanıw ushın sotsiallıq-ekonomikalıq protsesslerdin' o'zliginen sho'lkemlesiw h'a'm buzılıwının' nızamların anıqlamay turıp iske asırıw mu'mkin emes. Sonın' ushında sotsiallıq texnologiyanı teoriyalıq juwmaqlardı a'meliy iskerlikte paydalanıwdın' usılı sıpatında tu'siniw maqsetke muwapıq boladı.

Texnologiyalıq ma'deniyat-bul ulıwma ma'deniyattın' ja'mlestiriwshi printsiplerin tek sotsiallıq ken'islikti u'yreniwge g'ana emes, al sonın' menen birge onı adam o'mirinin' ma'nisinen kelip shıqqan h'alda sotsiallıq sistemanın' rawajlanıw maqsetine sa'ykes aktiv qayta qurıwda qollanıwg'a bag'darlang'an ma'deniyattın' ajralmas bo'legi bolıp tabıladı. Texnologiyalıq ma'deniyattın' tiykarg'ı h'a'm a'h'miyetli bo'legi-bul do'retiwshiligi menen xarakterlenetug'ın innovatsiyalıq tiptegi oylawdın' bar bolıwı esaplanadı. Usı innovatsiyalıq tiptegi oylawdın' tiykarında oylawdag'ı, minez h'a'm a'meliy h'a'rekettegi aktsent son'g'ı sotsiallıq na'tiyjeni qalay alıwg'a bolatug'ınlıg'ına, sotsiallıq h'a'reketlerdi qanday usıl h'a'm qurallar menen na'tiyjelilikti asırıwg'a, bar imkaniyat h'a'm potentsialdı, do'retiwshilik mu'mkinshiliklerin qalay durıs paydalanıwg'a bag'darlang'an boladı. Texnologiyalıq ma'deniyattı qa'liplestiriw mexanizminin' a'h'miyetli elementi bolıp a'ste aqırınlıq penen kontseptuallıq, strategiyalıq h'a'm do'retiwshilik, texnologiyalıq bolıp, quramalasıp baratırǵan sotsiallıq

waziypalardı sheshiwdin' joli h'a'm usilların tawıp beretug'ın, oylaw stilinin' o'zgeriwi esaplanadı.

Usı o'zgesheliklerdi esapqa ala otırıp, biz baslı maqsetimiz azat h'a'm abat Watan, erkin h'a'm abadan turmısg'a erisiwde ja'miyettegi barlıq sotsiallıq - siyasiy ku'shlerdi ja'mlestiriw arqalı g'a'rezsizlikti bekkemlep, ma'mleketimizdi h'a'r ta'repleme rawajlandırıp, jarqın h'a'm erkin turmısqa qaray alg'a ilgerilewdegi jan'a sotsiallıq-siyasiy texnologiya sıpatındag'ı rawajlanıwdın' milliy modeli, onı ta'miyinlewshi funktsionallıq texnologiyalardıń kontseptuallıq shegaraların belgilep alıwımız lazım.

Bul iskerlik eldin' sotsial-ekonomikalıq rawajlanıwının' mexanizmlerin jetilistiriwge bag'darlang'an adamlardıń do'retiwshilik iskerliginin' a'h'miyetli elementi h'a'm na'tiyjesi bolıp tabıladı. Ol ja'miyettin' barlıq sferaların jan'alawdı talap etetug'ın o'tiw da'wirlerinde ju'da u'lken a'h'miyetke iye boladı. Bizin' jag'dayımızda O'zbekistanda bir neshe innovatsiyalıq sotsiallıq texnologiyalar endirilmekte. Olarg'a rawajlanıwdın' o'zbek modeli, milliy g'a'rezsizlik ideologiyası, O'zbekstandag'ı eki palatalı parlament kontseptsiyası, «Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası» h'a'm tag'ı basqalar mısıl bola aladı.

O'zbekstanda eki palatalı parlamenttin' qaliplesiwi h'a'm iskerlik ko'rsetiwi ma'mleket h'a'm ja'miyet qurılısı, sud-h'uqıq, ekonomika h'a'm turmısımızdın' barlıq tarawlarında a'melge asırılıp atırg'an reformalardıń h'uqıqıy negizleri «Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası»nın' a'melge asırıwın ta'miyinlewge xızmet etetug'ını turmısımızdın' aksioması bolıp tabıladı.

II-BAP. MA'MLEKET HA'KİMİYATI HA'M BASQARIWIN DEMOKRATIYALASTIRIW

§ 1. O'zbekstan parlamenti demokratiya instituti sıpatında: milliy h'a'm aymaqlıq ma'plerdin' uyg'ınlasıwı, professionallasıwı h'a'm ja'ne de rawajlanıwı

Huqiqiy ma'mleketshilik tin' qa'liples iwi ju'da' quramal i h'a'm uzaq dawam etetug'in, ko'plegen qiyinsh il iqlard i jen'iwd i talap etetug'in protsess bol ip tab ilad i. O'zbekstanda h'uqiqiy ma'mleketti qa'liplestiriwdegi problemalar qatarında parlamentarizm printsipleri tiykarında h'a'reket etetug'in ma'mleketlik institutlard i qur iw ayriqsha a'h'miyetke iye bol ip esaplanad i. Sebebi XXI a'sirdin' basında h'ar qanday ma'mlekette toliq da'rejedegi demokratiya tek h'aqiyqiy parlamentsiz mu'mkin emesligi h'aqqında g'ı shınliq toliq tastıyqlandı.

O'zbekstan Respublikasının' ma'mleketlik g'a'rezsizlikke eriskennen son' o'tken qisqa tariyxıy da'wir ishinde a'melge asırıl g'an siyasiy-h'uqiqiy reformalar parlament iskerligine h'a'm parlamentarizm h'aqqında g'ı sotsiallıq-siyasiy pikirlerge unamlı ta'sir ko'rsetti.

O'zbekstan Respublikasında parlament u'rdis-da'stu'rlerinin' ja'miyet turmısına sin'diriliwindegi o'zine ta'n bol g'an o'zgeshelik, bul eki palatalı parlament formasına o'tiw o'z-o'zinen maqset etip qoyıl mag'anlı g'ında. Sebebi, ma'mleketimiz g'a'rezsizliginin' da'slepki on jılı ishinde nı zamsh il iq sistemasın nı zamlar menen ta'miyinlewge sol da'wirdegi bir palatalı parlamentimizdin' o'zinin' jetkilikli ekenligi an'lap jetilgen edi.

O'zbekstannın' g'a'rezsiz rawajlanıwı jıllarında erisilgen barlıq tabıs h'a'm kemshilikler analizlenip respublikamızda parlament rawajlanıwının' ekinshi basqışında eki palatalı parlamentke o'tiw qatan' maqset etip qoyıldı.

O'zbekstanda eki palatalı parlamenttin' qa'liples iwi h'a'm iskerlik ko'rsetiwi ma'mleket h'a'm ja'miyet qurılısı, sud-h'uqiq, ekonomika h'a'm turmısımızdin' barlıq tarawlarında a'melge asırılıp atırg'an reformalardın' h'uqiqiy negizlerin ja'nede jetilistiriwdin' jan'a basqışın baslap berdi. Nı zam do'retiwshiligi protsessi h'a'm texnologiyaları tu'pten o'zgerdi²³.

Huqiqiy ma'mleketshilik tin' qa'liples iwi ju'da' quramal i h'a'm uzaq dawam etetug'in, ko'plegen qiyinsh il iqlard i jen'iwd i talap etetug'in protsess bol ip tab ilad i. O'zbekstanda h'uqiqiy ma'mleketti qa'liplestiriwdegi problemalar qatarında

²³ Парламент назорати: назария ва амалиёт масалалари. Тошкент, 2005.

parlamentarizm printsipleri tiykarında h'a'reket etetug'in ma'mleketlik institutlardı qurıw ayırıqsha a'h'miyetke iye bolıp esaplanadı. Sebebi XXI a'sirdin' basında h'ar qanday ma'mlekette tolıq da'rejedegi demokratiya tek h'aqıyqıy parlamentsiz mu'mkin emesligi h'aqqındag'ı shınlıq tolıq tastıyıqlandı. Sonlıqtan da puxaralar o'zlerinin' demokratiya h'aqqındag'ı ko'z-qarasların ma'mleketti basqarıwg'a qatnasıwının' h'aqıyqıy mu'mkinshilikleri menen, al parlament arqalı nızam do'retiw protsessine ta'sir etiwine baylanıstırıwı tosınnan emes. Bul tarawdag'ı jumıslardı jedellestiriw h'a'm ja'miyetti demokratizatsiyalawdı rawajlandaraw ushın siyasiy sferadag'ı protsesslerdi texnologiyalastırıw u'lken na'tiyje bermekte.

Siyasiy texnologiyalar siyasattı islep shıg'ıw, a'melge asırıw, siyasiy problemalardı sheshiw h'a'm siyasiy iskerlikti a'melge asırıw usıllarının' jıyındıları. Siyasatshılardıń professionalizmin ko'teriw h'a'm massanın' siyasiy ma'deniyatın asırıw, demokratiyalastırıwdı teren'lestiriw tiykarında ja'miyet h'a'm ma'mlekettin' qarım-qatnasının' texnologiyaları za'ru'r boladı. Bul tarawdag'ı siyasiy texnologiyalar demokratiyalıq saylawlar, jetekshilikti qa'liplestiriw, siyasiy partiyalardıń konkurentsıyası, ma'plerdi uyg'ınlastırıw qusag'an siyasiy h'a'kimiyattın' a'melge asırılıw mexanizmlerin tolıq qollanıw imkaniyatına iye bolg'an, siyasattın' zamanogo'y norma h'a'm printsiplerine su'yenetug'in siyasatshılardıń jan'a a'wladın qa'liplestiriw ushın ulken rol oynaydı.

O'zbekstan Respublikası g'a'rezsizlikke eriskennen son' ja'miyettin' ruwxıy jan'alanıwın, ma'mlekettin' ja'h'a'n ja'miyetshiligine qosılıwın, insannın' h'uqıq h'a'm erkinliklerin tolıq ta'miyinleytug'in h'uqıqıy demokratiyalıq ma'mleketti qurıwdı a'melge asıra basladı. Sebebi demokratiyalıq ja'miyet ma'mleketlik h'a'kimiyattın' jalg'ız deregi xalıq dep ta'n aladı, h'a'r qanday adamnın' h'uqıq h'a'm erkinliklerge iye bolıwı ta'biyg'ıy na'rse, ja'miyettin' barlıq ag'zaları nızam h'a'm sud aldında ten'dey degen printsiplerge tiykarlang'an. Usı printsipler anaw yamasa mınaw formada o'zlerin demokratiyalıq dep esaplaytug'in h'a'zirgi barlıq ma'mleketlerdin' konstitutsiyalarında jazılğ'an. Usınday demokratiyalıq printsipler turmısımızdın' tiykarg'ı nızamı - O'zbekstan Respublikasının' Konstitutsiyasında ayqın ko'rinishin tapqan. Degen menen

ma'selenin' tiykarg'ı man'ızı usı printsip h'a'm normalardın' ja'miyettin' turmısında h'aqıyqıy h'a'rekette bolıwında ko'rinedi. Usı ko'z-qarastan qarag'anda bizin' ja'miyetimizdin' demokratiyalasıwı O'zbekstannın' jan'a parlamentinin' payda bolıwı h'a'm rawajlanıwı menen tikkeley baylanıslı.

O'zbekstan Respublikasında parlament demokratiyalıq printsipler h'a'm qa'driyatlar tiykarında qa'liplesti. Bunı xalıqaralıq ekspertlerde ta'n aladı. O'zbekstan parlamentinin' demokratiyalıq printsiplerge say keliwin Biyg'a'rez Ma'mleketlerdin' Doslıq Awqamındag'ı basqa ellerdegi jag'daylar menen salıstırg'andada ayqın ko'riwge boladı. Ja'h'a'n ja'miyetshiligi h'a'm ekspertleri parlamentarizmnin' O'zbekstan variantına juda joqarı bah'alardı bermekte²⁴.

O'zbekstandag'ı h'a'zirgi parlament - Oliy Majlis O'zbekstan nızam shıg'arıw organı tariyxındag'ı tu'p tiykarınan o'zgeshe bolg'an jan'asha model. Sebebi O'zbekstandag'ı bul parlament dunya ta'jriybesin esapqa alg'an h'aldag'ı demokratiyalıq saylaw sisteması tiykarında qa'liplesken. Ekinshiden, Oliy Majlistin' sho'lkemlesiw-institutsionallıq strukturası o'z o'zgesheligine iye bolıp, ol parlamenttin' jumısının' na'tiyjeliligın ta'miyinlep beredi. U'shinshiden, O'zbekstan Parlamenti nızam shıg'arıw funktsiyasın na'tiyjeli h'a'm h'aqıyqıy atqarg'an h'alda insanlardı, ja'miyet h'a'm ma'mleketti h'uqıqıy ta'miyinlewıdin' bazasın jaratpaqta. To'rtinshiden, h'uqıqtı tek normativ tastıyıqlang'an dep g'ana emes, al a'dalatlıqtı a'melge asırıw dep tu'siniw Oliy Majlistin' iskerligindegi qadag'alaw funktsiyasının' rolin asırıwg'a tiykar saldı. Besinshiden O'zbekstan Parlamenti - Oliy Majlis xalıqaralıq xarakterdegi qa'siyetlerge iye bola basladı h'a'm parlamentlik diplomatiya ma'mleketimizdin' sırtqı siyasatının' ajralmas bo'legi bolıp tabıladı.

²⁴ «Ўзбекистон демократик ислохотлар йўлида» мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция материаллари. Тошкент, 2007 йил; «Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтиришнинг ҳуқуқий асослари» мавзусидаги халқаро «давра суҳбати»нинг материаллари. Тошкент, 2007 йил; Материалы международного круглого стола «Политические партии и выборы: мировая практика и законодательство Узбекистана» (г.Ташкент, 29-30 сентября 2009 года), «Академия», Ташкент 2009; «Ўзбекистонда парламент институтининг ривожі ва истиқболлари: сиёсий, ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатлари» илмий-амалий конференция материаллари. Тошкент, 15 апрель 2010 йил; Материалы Международной научно-практической конференции «Концепции дальнейшего углубления демократических реформ и формирования гражданского общества». Ташкент, 22-23 апреля 2011 года.

O'zbekstan Parlamentinin' rawajlanıwına keletug'ın bolsaq, Prezidentimiz İ.A. Karimovtın' ekinshi shaqırıq O'zbekstan Respublikası Oliy Majlisinin' ekinshi sessiyasındag'ı jaqın keleshekte eki palatalı parlamentke o'tiw h'aqqındag'ı usınısı h'a'm usı ma'selenin' 27 - yanvar 2002 jılı ulıwmaxalıqlıq referendumda xalqımız ta'repinen qollap-quwatlanıwı h'aqqında ayrıqsha ko'rsetiw maqsetke muwapıq boladı. Sebebi bul ma'sele ja'miyetti demokratiyalastırıwdag'ı basqışpa-basqış a'melge asrılıp atırılğ'an h'a'm sonın' menen birge parlament iskerligin tek mazmunı boyınsha emes, al onın' na'tiyjeliligin asırıw mu'mkinshiligin beretug'ın forması boyınshada ja'h'a'n standartlarına say keltiriw ma'selesı esaplanadı. Ha'zirgi waqıtta ma'mleketlik basqarıw formasınan kattı na'zer ko'plegen demokratiyalıq sho'lkemlesken parlamentler eki palatalı bolıp tabıladı. Sonlıqtan jer ju'zinde eki palatalı parlamentlerdin' ku'sheyiw tendentsiyası artpaqta. Egerde XX a'cirdin' 70-jılları tek 45 ma'mleket eki palatalı parlamentke iye bolsa, XXI a'sirdin' basında bunday ma'mleketlerdin' sanı 70-ten astı, h'a'zirgi waqıtta birneshe ma'mleketler eki palatalı parlamentke o'tiw ma'selesin ku'n ta'rtibine qoymaqta. Eki palatalı parlamenttin' artıqmashılığ'ı sonnan ibarat bolıp, bunday parlamenttin' iskerligi sho'lkemlesken h'a'm qa'nigelesken boladı, al ja'miyettin' h'a'm ma'mlekettin' turmısı turaqlılıqqa iye boladı. Ulıwma alg'anda eki palatalı parlament bir palatalıg'a qarag'anda na'tiyjelirek jumıs alıp baradı.

O'zbekstanda eki palatalı parlamenttin' bu'gingi ku'de h'a'reket etiwı, ja'miyettin' h'uqıqıy bazasın rawajlandırıwda jumıslardın' jedel da'rejede a'melge asırılıwı ma'mleketlik h'a'kimiyattın' sho'lkemlesiwınin' demokratiyalıq printsiplerin na'tiyjeli a'melge asırıwda, ja'miyetti elede demokratiyalastırıw h'a'm insan h'uqıqların, erkinliklerin qorg'aw, nızam u'stemligin ta'miyinlewın' h'aqıyqıy konstitutsiyalıq h'a'm h'uqıqıy tiykarların jaratıwda ayrıqsha a'h'miyetke iye bolıp tabıladı. Bul tarawdag'ı jumıslar o'z ma'nisi boyınsha maqseti keleshekte O'zbekstandı rawajlang'an eller qatarına shıg'arıw, azat h'a'm abat Watang'a aylandırıw ushın ja'miyettegi barlıq sotsiallıq-siyasiy ku'shlerdi ja'mlestiriwshi sotsiallıq texnologiya-milliy g'a'rezsizlik ideologiyasının'

protseduralıq elementi sıpatında na'zerde tutıladı. Solay eken O'zbekstanda parlamentarizmdı rawajlandırıw bag'darındag'ı siyasiy texnologiyalıq protsess basqa da'rejedegi texnologiyalar bolg'an rawajlanıwdın' o'zbek modeli, milliy g'a'rezsizlik ideyasın ta'miynlewshi sotsiallıq texnologiya esaplanadı.

Prezidentimiz İ.A. Karimov ekinshi shaqırıq O'zbekstan Respublikası Oliy Majlisinin' ekinshi sessiyasında «Turmıstın' o'zgeriwi, bizin' adamlarımızdın' siyasiy h'a'm ruwxıy sanası da'rejesinin' ko'teriliwi - parlamenttin' du'zilisinde de, onın' iskerliginde de sa'ykes o'zgerislerge alıp keliwi ta'biyg'ıy na'rse» degen edi.²⁵

Bu'gingi ku'nde O'zbekstan Respublikasının' eki palatalı parlamentinin' o'z iskerligin alıp barıwı, saylaw nızamshılıg'ındag'ı jan'a o'zgerisler, ja'miyetti demokratiyalastırıw h'a'm erkinlestiriwdegi siyasiy partiyalardın' aldına qoyılıp atırğ'an zaman talaplarının' ku'sheyiwi, partiyalardın' aktivliligin asırıw h'a'm olardı qarjılandırıw ma'selelerinin' sheshiliwi, bulardın' barlıg'ı ja'miyettegi tiykarg'ı siyasiy institutlardın' biri bolg'an parlamenttin' o'z iskerligin na'tiyjeli alıp barıwına, milliy ideyamızdın' baslı maqsetleri bolg'an el abadansılıg'ına erisiwdin' bekkem h'uqıqıy bazasın jaratadı.

«Bizlerdin' eki palatalı parlamentti du'ziwdegi aldımızg'a qoyg'an maqsetlerimizdi to'mendegishe belgilesek boladı:

Birinshiden, Parlamenttin' tiykarlang'an h'a'm teren' o'lshengen qararların qabıl etiwi, o'zinin' wa'killiklerin na'tiyjeli a'melge asırıwı ushın za'ru'r bolg'an ten' salmaqlıqtag'ı sistemanı jaratıw. Ekinshiden, to'mengi Nızamshılıq palatası o'zinin' iskerligin turaqlı qa'nigelestirilgen da'rejede a'melge asırılıwın na'zerde tutqan h'alda parlamentimizdin' nızam do'retiwshilik sapasın a'dewir ko'teriw za'ru'r. U'shinshiden, joqarı palata-Senattın' tiykarınan jergilikli Ken'eslerdin' wa'kili sıpatında aymaqlardın' wa'killilik wazıypaların orınlawın esapqa alg'an da'rejede ulıwma ma'mleketlik h'a'm aymaqlıq ma'plerdin' muwapıqlasıwına

²⁵ Парламент назорати: назария ва амалиёт масалалари. Тошкент, 2005

erisiw. To'rtinshiden, elimizdin' ja'miyetlik h'a'm siyasiy turmisina xalqımızdin' ken'nen qatnasıw masshtabın elede ken'eytiw bolıp tabıladı».²⁶

O'zbekstan Respublikasının' Prezidenti İ. A. Karimov 2005 jıl 28 yanvarda Oliy Majlistin' Nızamshılıq palatası h'a'm Senatının' qospa ma'jilisindegi bayanatında elimizdin' 2005 jılı h'a'm keleshekte reformalastırıwdın', modernizatsiyalawdın' tiyarg'ı wazıypaları, sonın' menen birge ja'miyetti jan'alaw h'a'm demokratiyalastırıwdın' anıq ja'ne teren' tiykarlang'an kontseptsiyasın ilgeri su'rdi.

Ma'mleketimizdin' strategiyalıq rawajlanıwın a'melge asırıw reformalardın' h'uqıqıy bazasın, sonın' ishinde onın' tiyarg'ı u'sh negizi-nızamlar, Prezident pa'rmanları h'a'm h'u'kimettin' qararların jetilistiriwdi talap etedi.

Ha'kimiyat tarmaqlarının' nızamshılıq h'a'm atqarıwının' joqarı organları ta'repinen qabıl etilgen h'uqıqıy-normativlik aktleri o'zinin' demokratiyalıq standartları boyınsha xalıqtın' erk-ıqrarın ja'mlestirip bayanlaytug'ın h'a'm turmista da'rh'al a'melga asırılıwı kerek bolg'an ja'miyetlik qatnasıqlardın' en' baslı ta'rtiplestiriwshileri bolıp tabıladı. Al sud h'a'kimiyatı bolsa barlıq puqaralardın' nızam aldındag'ı ten'ligin, nızamnın' u'stemligin ta'miynleydi.

Sonın' ushında O'zbekstan Respublikasının' Prezidenti İ. A. Karimov nızamshılıq h'a'kimiyatının' ta'sirin h'a'm rolin ku'sheytiwdi, ma'mleketlik qurılıs h'a'm basqarıw sistemasın jetilistiriwdi ja'miyetimizdin' jan'alanıw h'a'm elede demokratiyalastırıw jolında elimizdi reformalastırıwdın' baslı bag'darlarınan dep ko'rsetti. Aldımızda turg'an strategiyalıq ma'selelerdi sheshiwde, jan'a ja'miyetti qurıwda, bas reformator bolg'an ma'mleketlik qurılıs h'a'm basqarıw sistemasın jetilistiriwde ma'mlekettin' institutların bu'gingi ku'nnin' talaplarına juwap beretug'ın da'rejege jetkermey turıp tabısqa erisiw mu'mkin emes.

Ma'mleketlik qurılıs h'a'm basqarıw tarawında elimizdin' basshısı u'sh a'h'miyetli wazıypanı aldığ'a qoydı: nızamshılıq h'a'kimiyatının' ta'sirin h'a'm rolin ku'sheytiw, Bas wa'zirdin' h'a'm ulıwma h'u'kimettin' juwapkershiligin asırıw, sud h'a'kimiyatının' biyg'a'rezligin bekkemlew. Solay etip h'uqıqıy

²⁶ Каримов И. А. Ўзбекистон демократик тараққиётнинг янги босқичида. Тошкент, 2005.

puxaralıq ja'miyetti qurıw wazıypalarına tolıq sa'ykes keletug'ın milliy ma'mleketshiliktin' institutların ten' salmaqlıq penen rawajlandırıw boyınsha h'a'kimiyattın' barlıq u'sh tarmag'ın jetilistiriw so'z bolıp atırg'anı da'lil talap etpeytug'ınının' guwası bolıp otırmız.

Ayrıqsha aytatug'ın na'rse, eki palatalı parlamenttin' du'ziliwi tiykarında O'zbekstan Respublikasında nızamshılıq h'a'kimiyatı o'zinin' rawajlanıwının' jan'a basqışına ko'terildi, xalıqtın' h'a'r qıylı qatlamlarının' ma'plerin elede ken'irek h'a'm tolıg'ıraq sa'wlelendire basladı, ma'mleketti basqarıwda elede na'tiyjeli qatnasa basladı. En' baslısı nızam do'retiwshilik protsesstin' quramalasıwına qaramastan qabıl etilip atırg'an nızamlardın' sapası ju'da joqarı ko'terilip basladı. Sonday aq nızamshılıq aktlerin h'a'm h'u'jjetlerin qabıl etiwde siyasiy partiyalardın' roli ku'sheydi.

Oliy Majlistin' Nızamshılıq palatasında O'zbekstan Respublikasının' barlıq siyasiy partiyalardın' fraktsiyaları ra'smiy da'rejede dizimge alındı h'a'm o'zinin' siyasiy iskerligin a'melge asırmaqta. Olar nızamshılıq iskerliginde belsene qatnasıw ushın barlıq h'uqiq h'a'm imka'niyatlarg'a iye. Partiya fraktsiyalarında nızam joybarlarının aldın ala ko'rip shıg'ıw h'a'm fraktsiyalardın' pikirlerin nızam joybarların Oliy Majlistin' Nızamshılıq palatasının' ma'jilislerinde dodalaw payıtında esapqa alıwdın' na'tiyjeli a'meliyatı tez qa'liplesti.

O'zbekstannın' aldında turg'an usı a'h'miyetli wazıypalardın' barlıg'ın sheshiwde parlamenttin' burıng'ı quramı elimizde alıp barılıp atırg'an ja'miyetlik-siyasiy, sotsiallıq-ekonomikalıq reformalardı teren'lestiriw isinde u'lken a'h'miyetke iye bolg'an 250 den aslam nızamdı qabıl etip, a'h'miyetli u'les qostı.

Sonın' menen birge parlament deputatları O'zbekstan Respublikasının' Ma'mleketlik byudjetinin' h'a'r kvartalında orınlanıwın h'a'r ta'repleme dodaladı, ma'mleketimizdin' baslı finanslıq h'u'jjeti – ma'mleketlik byudjetti tastıyıqlap beredi. Sonday aq, parlament ag'zaları jaylarda nızamlardın' orınlanıwın qadag'alaw boyınsha, turmısımızdın' ko'plegen aktual ma'seleleri boyınsha konferentsiya, seminarlar h'a'm «do'n'gelek stollar» o'tkeriw boyınsha bir qansha jumıslardı a'melge asırdı.

Nızamshılıq h'a'kimiyatın bekkemlew h'a'm qabıl etilip atırg'an nızamlardıń sapasın ko'teriw ushın parlamenttin' eki palatasının'da o'z-ara birge islesiwın jaqsı jolg'a qoyıw u'lken a'h'miyetke iye bolıp tabıladı. Qısqa waqıttın' ishinde Oliy Majlis Nızamshılıq palatası h'a'm Senatı tartıslı ma'selelerdi sheshiwın' h'a'reketshen' mexanizmin tez islep shıqtı.

Nızamlardıń sapasın asırıw – bul milliy parlamentarizmdı rawajlandırıwdın' bu'gingi ku'ndegi en' aktual h'a'm birinshi gezektegi wazıypalarınan bolıp tabıladı. Qabıl etilip atırg'an nızam h'u'jjetlerinin' yuridikalıq tiykarlanıwın h'a'm konkretliligin, normativliligin ku'sheytiw za'ru'r, olardıń deklarativlik bolıwına tolıq jol qoymaw kerek. Nızam ja'miyetlik – siyasiy lozung emes, al yuridikalıq h'u'jjet bolıwı kerek, usı jag'dayda onda insannın' h'u'ıqıq h'a'm ma'plerinin' qorg'alıwı, puxaralıq ja'miyettin' demokratiyalıq tiykarlarınan' o'z sa'wlesinin' tabılıwının' kepilligi boladı.

Nızamnın' qabıl etiliwi – bul h'u'ıqıqıy ta'rtiplestiriwdin' tek en' birinshi basqıshı. Nızamdag'ı en' baslı na'rse – bul onın' ja'miyetlik praktikada a'melge asırılıwı. Usı ma'sele boyınsha O'zbekstan Respublikasının' prezidenti İ. A. Karimovtın' o'zinin' «O'zbekstan XXI a'sir bosag'asında: qa'wipsizlikke qa'wipler, rawajlanıwdın' sha'rtleri h'a'm kepillikleri» kitabındag'ı «Bizler nızamshılıq sistamasının' o'zin tu'p tamırınan o'zgertiwge u'lken a'h'miyet berip g'ana qoymay, sonın' menen birge qabıl etilgen nızamlar h'a'm basqada h'u'jjetlerdi a'melge asırıw boyınsha h'a'kimiyattın' nızamshılıq h'a'm atqarıw tarmaqlarının' bir birine sa'ykeslengen h'a'reketin a'melge asırıwg'ada ulken a'h'miyet beremiz. Sonlıqtanda biz ushın barlıq waqıtta qabıl etilgen nızamlardı ku'ndelikli turmısqa engiziw bu'gingi ku'nnin' ba'rqulla aktual ma'selesı olıp qaladı» degen pikiri u'lken metodologiyalıq a'h'miyetke iye boladı.

Nızamnın' buljıtpay h'a'm izbe-izlikte orınlanıwı, onın' u'stemliginin' ta'miyinleniwi - O'zbekstanda h'u'ıqıqıy ma'mleketti qurıwdın' en' a'h'miyetli tiykarı h'a'm sha'rtlerinen bolıp tabıladı. Sebebi h'u'ıqıqıy ma'mleketti qurıw h'a'mmesinen burın nızamnın' avtoritetin, abırayın ko'teriw h'a'm onın' qatan' da'rejede orınlanıwı menen bekkem baylanıslı. Sonın' ushında nızamlardı qollanıw

praktikasın u'yreniw, parlament qadag'alawının' h'a'r qıylı formaların qollanıw anıq belgilengen maqsetlerge iye bolg'an nızamshılıq organı iskerliginin' ju'da a'h'miyetli bag'darlarınan bolıp tabıladı. Birinshiden, bul nızamshılıqtın' na'tiyjeliligine ta'sir etiwshi faktor h'a'm sharayatlardı anıqlaw. Ekinshiden, bul h'a'r bir h'uqıqıy norma konkret ja'miyetlik qatnasıqlar menen islewine h'a'm ta'rtiplestiriliwine erisiwge umtılw. U'shinshiden, bul nızamshılıqtag'ı kemshiliklerdi tezlik penen saplastırıw. To'rtinshiden, bul nızamlardıń orınlanıwı ushın lawazımlı shaxslardıń joqarı da'rejedegi juwapkershiligin ta'miyinlew h'a'm puxaralardıń h'uqıqıy madeniyatın asırıw bolıp tabıladı.

Da'stu'riy konstitutsiyalıq doktrina boyınsha parlament qadag'alawı ma'lim bir baslı printsipke tiykarlang'an, yag'nıy nızamshılıq h'a'kimiyatı xalıqtın' erk-ıqrarın bayanlaydı h'a'm sonın' ushında ol atqarıw h'a'kimiyatının' iskerligin qadag'alawı kerek.

Parlamenttin' qadag'alaw funksiyasının' ma'nisi h'a'kimiyatı bo'listiriw demokratiyalıq sho'lkemlesken sistemasının' sharayatında xalıq o'zinin' h'a'kimshilik wa'killiligin ma'lim bir h'a'kimshilik du'zilmelerine beriw arqalı olardıń iskerligin qadag'alaw h'uqıqına iye bolıwında ko'rinedi. Hesh bir ma'mleketlik du'zilmeler h'a'm xalıqtın' wa'killilik organları qadag'alawdan tısqarı bolmawı kerek. Sonın' ushında xalıqtın' atınan qadag'alawdın' en' joqarı formasın (parlamentlik qadag'alaw) a'melge asıra otırıp Oliy Majlistin' o'zide tikkeley demokratiyanın' h'a'r qıylı institutları arqalı xalıq ta'repinen qadag'alanadı.

Nızamshılıq palatasının' o'zinin' wa'killiligin a'melge asırıw menen baylanıslı iskerliginin' a'h'miyetli forması bul h'u'kimet ta'repinen parlament tastıyıqlap bergen aqsha qarjılarının' jumsalıwın qadag'alaw bolıp tabıladı. Parlamentin' praktikasında O'zbekstan Respublikasının' Ma'mleketlik byudjetinin' orınlanıwı boyınsha h'u'kimettin' kvartallıq, yarım jıllıq h'a'm bir jıllıq esapların tın'law h'a'm ko'rip shıg'ıwdın' bekkem ta'rtibinin' jolg'a qoyılıwı bolıp tabıladı.

«Jaylarda xalqımızdın' ku'ndelikli turmısı menen h'a'r ta'repleme baylanıslı problemaların sheshiw boyınsha qılıp atırg'an islerimiz – bul ekonomikalıq ma'selelerdi sheshiw yamasa isbilermenlik, kishi biznes h'a'm fermerlikti rawajlandırıw boladıma, jan'a-jan'a is orınların jaratıw, usının' esabınan adamlardıń turmıs da'rejesin asırıw, ta'miynlewdi jaqsılaw, ha'r bir insang'a Alla Bergen aqıl-zakawat, ku'sh-quwat ha'm potentsialın ju'zege shıg'arıwda imkaniyat jaratıw boladıma, bulardıń barlıg'ı a'ne usınday isenim sezimin bekkemlewge xızmet etedi.

Usı ma'selede nızam shıg'arıwshılardıń ne talap etiledi degen soraw o'z-o'zinen payda boladı. Birinshiden, ma'mleketimiz rawajlanıwının' nızamshılıq bazasın jaratıwda, jan'a nızamlardı do'retiwde h'a'm olarg'a o'zgerisler kirgiziwde en' da'slep miynetkesh xalıqtı, ol fermer boladıma, isbilermen boladıma, kishi biznes iyesi yamasa baslawshı isbilermenbe - kim bolmasın, olardıń ma'pin h'a'm ja'ne bir ma'rtebe ma'pin iskerligimizde tiykar qılıp alıw h'a'm ju'zege shıg'arıw talap qılınadı. Ekinshiden, qabıl qılınıp atırg'an nızam h'a'm yuridikalıq normalardı a'melde qollanıwg'a, mine usı protsessti jılawlap, qolg'a alıp qattı qadag'alaw o'tkeriwde bası-qasında turıwımızdı ta'rmıstın' o'zi ko'rsetip atır.

Bunday wazıypalardı a'melge asırıwda Oliy Majlistin' to'mengi palatası qatarında Senat ag'zalarında ayırıqsha juwapkershilik ju'klenedi» deydi Prezidentimiz İ. A. Karimov.²⁷

Senat nızam do'retiwshilik tarawında o'zine mu'na'sip ornın iyelep atır. Konstitutsiyamızg'a kirgizilgen jan'a o'zgerisler h'a'm qabıl etilgen konstituttsiyalıq nızamlarg'a muwapıq sho'lkemlestirilgen bul du'zilme o'zin ma'mleketimizdin' joqarı nızamshılıq organının' joqarı palatası sıpatında za'ru'r bolg'anın ja'ne bir ma'rtebe da'lilledi. Senattın' o'tken da'wirdegi iskerligi bunı ja'ne bir ma'rtebe tastıyıqladı.

Ma'mleketimiz rawajlanıwının' h'a'zirgi basqışında mazmunı h'a'm ma'nisi ta'repinen jan'a tiptegi parlamenttin' ju'zege shıqqanı, birinshiden, tu'p

²⁷ Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг бешинчи ялпи мажлисидаги нутқидан. Тошкент, 2006 йил.

ma'nisinde professional parlamentke o'tiw; ekinshiden, ma'mleketlik qurılıs h'a'm siyasiy turmısımızda zamanago'y parlament u'rdis-da'stu'rlerin qa'liplestiriw h'a'm ja'nede rawajlandırıw; u'shinshiden, ma'mleket h'a'kimiyatının' g'a'rezsiz tarmag'ı sıpatında nızam shıg'arıwshı h'a'kimiyatın' h'uqıqıy statusın izbe-izlik penen bekkemlew h'a'm solay etip ha'kimiyatlar bo'liniwi printsipin a'melge asırıw mexanizmlerin ja'nede jetilistiriw imka'niyatın bermekte²⁸.

O'zbekstan Respublikası Prezidenti İ.A.Karimov O'zbekstandag'ı eki palatalı parlamenttin' iskerligine bah'a berip «Parlamenttin' professional uyımı sıpatında turaqlı jumıs alıp baratug'ın, nızamlardı islep shıg'atug'ın h'a'm qabıl etetug'ın to'mengi palatası ja'ne aymaqlıq wa'killik uyımı sıpatında regionlarımızdın' ma'plerin tolıq sa'wlelendiretug'ın joqarı palata bolg'an Senatı qa'liplestiriw boyınsha tiykarg'ı wazıypalar, ulıwma alg'anda, tabıslı sheshilgenin aytıw mu'mkin»²⁹.

Milliy parlament-Oliy Majlistin' nızam do'retiwshiligi jumısı elimizde ekonomikalıq salada a'melge asırılıp atırg'an strukturalıq o'zgerislerdi, qolay investitsiyalıq ortalıqtı qa'liplestiriw, o'ndiristi modernizatsiyalaw h'a'm texnikalıq qayta u'skenelew, bank-finans sistemasın rawajlandırıwdı normativlik-h'uqıqıy jaqtan ta'miyinlew, ekonomikanı bunnan bılay da liberallastırıwdı ta'miyinlew, isbilermenlik, ba'rinen burın kishi biznestin' jumısın rawajlandırıw ushın qolay sharayatlar jaratıw, ken' tarmaqlı bazar infrastrukturasın du'ziwdı na'zerde tutatug'ın nızam h'u'jjetlerin qabıl etiw arqalı xalıqtın' da'ramatların h'a'm onın' abadanlıg'ın u'zliksiz arttırıp barıw, ken' ko'lemdegi sotsiallıq bag'darlamalardı tabıslı a'melge asırıw ma'seleleri menen tikkeley baylanıslı. Sonın' menen birge ekonomikalıq reformalardı nızamshılıq jaqtan ta'miyinlewge qaratılğ'an bunday h'a'm basqa da bir qatar ilajlar 2009-2012-jıllarg'a

²⁸ Жалменов У.А. Профессиональный парламент Узбекистана: опыт, роль партии и задачи. «Ўзбекистонда парламент институтининг ривожі ва истиқболлари: сиёсий, ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатлари» илмий-амалий конференция материаллари (Тошкент, 15 апрель 2010 йил), Тошкент давлат шарқшунослик институти, 2010, 16-21 бетлар.

²⁹ Елимизди модернизациялаў ҳәм күшли пуқаралық жәмийет қурыў - ең әҳмийетли мақсетимиз. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы ҳәм Сенатының қоспа мәжилисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 29-январь, Нөкис қаласы.

mo'lsheirlengen, jer ju'zilik finansliq-ekonomikalıq dag'daristın' unamsız aqıbetlerin ilajı bolg'anınsha kemeytiwge qaratılǵ'an Dag'darısqa qarsı ilajlar bag'darlamasın na'tiyjeli a'melge asırıwdı h'uqıqıy ta'miyinlew, du'nyadag'ı sanawlı ma'mleketler qatarında O'zbekstang'a ekonomikanın' turaqlı o'siw pa'tlerin saqlap qalıw ja'ne xalıqtın' real da'ramatların arttırıw imkanın berdi.

Prezident İslam Karimov 2010 jılı 27 yanvarda O'zbekstan Respublikası Oliy Majlisi Nızamshılıq palatası h'a'm Senatın' qospa ma'jilisindegi «Elimizdi modernizatsiyalaw h'a'm ku'shli puqaralıq ja'miyet qurıw - en' a'h'miyetli maqsetimiz» atlı bayanatında demokratiyalıq saylawlar tiykarında jan'adan quralǵ'an milliy parlamentimizdin' aldına u'lken wazıypalardı qoydı. Prezidentimiz usı bayanatında «jan'adan saylang'an parlament sapa jag'ınan jan'a siyasiy, sotsiallıq-ekonomikalıq sharayatta jumıs ju'rgiziwi za'ru'rliǵı ba'rshemizge anıq-ra'wshan ayan bolıwı tiyis»³⁰ degen edi.

Oliy Majlistin' aldag'ı bes jıl ishindegi jumısın' tiykarg'ı wazıypaları h'a'm en' a'h'miyetli bag'darları belgilewde ma'mleketimiz basshısı to'mendegilerge ayırıqsha itibardı qaratıw kerekligin belgiledi:

- parlamentimizden joqarı intanı, nızam do'retiwshiligi jumısın' na'tiyjeliligin arttırıw jolında turaqlı izleniwdi;

- h'a'r bir deputat h'a'm siyasiy partiyadan ba'rinen burın olar saylaw da'wirinde o'zlerine alg'an minnetlemelerin orınlawın;

- nızamshılıq h'a'm normativlik-h'uqıqıy bazadag'ı kemshilik h'a'm nuqsanlardı ilajı bolg'anınsha tezirek saplastırıw, h'uqıq qollanıw a'meliyatında ku'ta' a'h'miyetli o'zgerislerdi a'melge asırıw, h'uqıq qorg'aw h'a'm sud uyımların' jumısında tek g'ana nızamg'a a'mel etiliwin ta'miyinlew menen baylanışlı islerdi jetilistiriw za'ru'rliǵı biz qurıp atırg'an h'uqıqıy ma'mleketti qa'liplestiriwde qanshelli u'lken a'h'miyetke iye ekenligi h'aqqında toqtap o'tti³¹.

³⁰ Елимизди модернизациялаў хэм күшли пукаралық жәмийет қурыў - ең әхмийетли мақсетимиз. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хэм Сенатының қоспа мәжилисіндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 29-январь, Нөкис қаласы.

³¹ Елимизди модернизациялаў хэм күшли пукаралық жәмийет қурыў - ең әхмийетли мақсетимиз. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси

Sonin' menen birge parlament ag'zalarina aldag'ı wazıypalardı a'melge asırıwda:

- birinshiden, nızam do'retiwshiligi isleri boyınsha teren' h'a'm h'a'r ta'repleme puqta islep shıg'ılǵ'an, elimizde a'melge asırılıp atırǵ'an sotsiallıq-ekonomikalıq, ja'miyetlik-siyasiy reformalar protsessinin' talapları menen ajıralmas baylanıslı bolǵ'an, uzaq perspektivag'a mo'lsherlengen bag'darlamanı islep shıǵ'ıwdı;

- ekinshiden, barlıq salalarda jedel rawajlanıp atırǵ'an reformalardı a'melge asırıw ushin turmıslıq za'ru'r bolǵ'an nızamlardı kirgiziw baslaması menen shıǵ'ıwda h'a'm olardıń qabıl etiliwin tezletiwde deputatlar korpusınan belsendilikti ku'sheytiwdi;

- u'shinshiden, qabıl etilip atırǵ'an nızamlardıń sapasın tu'p-tiykarınan jaqsılawdı h'a'mde usı nızam h'u'jjetlerinin' turmısqa engiziliwin ta'miyinleytug'ın protsessuallıq mexanizmlerdin' jaqsı islep shıǵ'ılıwın;

- to'rtinshiden, nızamda na'zerde tutılǵ'an deputatlıq qadag'alawı h'a'm h'u'ıqıqtı qollanıw a'meliyatın jetilistiriwge ta'sir ko'rsetiw tu'rlerinen ken' paydalanıwdı;

- besinshiden, parlament deputatlarının' o'z saylaw okrugindegi sistemalı jumısın sezilerli da'rejede jaqsılawdı;

- altınshıdan, O'zbekstandag'ı joqarı nızam shıǵ'arıwshı uyım bolǵ'an Oliy Majlis ta'repinen a'melge asırılatusın nızam do'retiwshiligi protsessinin' g'a'rezsiz h'a'm minnetli quram bo'legi bolǵ'an h'a'r bir palatanın' jumısın ta'miyinlew protsessin jaqsı jolg'a qoyıw h'a'mde usınılg'an nızam joybarlarının' ma'nisi h'a'm mazmunı boyınsha to'mengi ja'ne joqarg'ı palatalardıń kelisiw komissiyaları ko'leminde payda bolatusın pikir tartısların demokratiyalıq parlament jumısının' ta'biyg'ıy h'a'm salamat forması sıpatında ko'riwi tiyisliligi maqsetke muwapıq ekenligine itibardı qarattı³².

Нызамшылық палатасы ҳәм Сенатының қоспа мәжлисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 29-январь, Нөкис қаласы.

³² Елимизди модернизациялаў ҳәм күшли пуқаралық жәмийет қурыў - ең әҳмийетли мақсетимиз. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси

Elimizde ekonomikalıq o'siwdi ta'miyinlew, puxaralarımızdın' turmıs da'rejesin tag'ı da arttırıw, sotsiallıq-ekonomikalıq, ja'miyetlik-siyasiy salalardag'ı basqa da ko'plegen wazıypalarg'a unamlı sheshim tabıw ba'rinen burın demokratiyalıq reformalardı teren'lestiriw h'a'm ekonomikanı erkinlestiriw, ku'shli puqaralıq ja'miyet qurıw jolınan jedel h'a'm na'tiyjeli ilgerilep barıw Nızamshılıq palatasında da, Senatta da aldımızda turg'an islerdin' a'meliy bag'darlamasın tayarlaw protsessinde esapqa alınıwı h'a'm aqırına deyin puqta islep en' a'h'miyetli bolg'an wazıypa ekenligi belgilendi.

Prezident İslam Karimov 2010 jılı 27 yanvarda O'zbekstan Respublikası Oliy Majlisi Nızamshılıq palatası h'a'm Senatının' qospa ma'jilisindegi «Elimizdi modernizatsiyalaw h'a'm ku'shli puqaralıq ja'miyet qurıw - en' a'h'miyetli maqsetimiz» atlı bayanatında jan'a parlament ag'zalarına qarata «xalqımız ba'rinen burın elimizde tınıshlıq h'a'm turaqlılıqtı bekkemlew, siyasiy-ja'miyetlik turmısımızdı modernizatsiyalaw ja'ne demokratiyalastırıw, bazar qatnasıqların teren'lestiriw, tınıshlıqtı su'yiwshi sırtqı siyasat alıp barıw ushın dawıs berdi. Bu'gingi ku'nde el-jurtımız o'zi saylag'an deputatlar h'a'm senatorlarga, reformalardı ta'g'diri ushın juwapker bolg'an barlıq insanlarga u'lken u'mit h'a'm isenim menen qaramaqta. Bunday joqarı isenimdi aqlaw ba'rshemiz ushın h'a'm qarız, h'a'm parız», degen edi³³.

Usınnan kelip shıqqan h'alda, en' tiykarg'ı, sheshiwshi a'h'miyetke iye h'a'm ba'rh'ama dıqqat orayımızda turıwı tiyis bolg'an ma'seleler belgilendi. Birinshiden, ekonomikalıq h'a'm sotsiallıq salanı reformalaw protsesslerin ja'miyetlik-siyasiy h'a'm sud-h'uqqıq sistemasın turaqlı jan'alap barıw protsessleri menen o'z-ara anıq ja'ne teren', tıg'ız baylanıslı h'alda a'melge asırıwdı ta'miyinlew h'a'mde bul ku'ta' a'h'miyetli wazıypalardı a'melge asırıwda ko'p partiyalılıq sistemasının' rawajlanıwına, siyasiy partiyalar belsendiliginin' keskin

Нызамшылық палатасы хэм Сенатының қоспа мәжлисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 29-январь, Нөкис қаласы.

³³ Елимизди модернизациялаў хэм күшли пуқаралық жәмийет қурыў - ең әҳмийетли мақсетимиз. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хэм Сенатының қоспа мәжлисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 29-январь, Нөкис қаласы.

artıwına, olar arasında ba'sekileslik tiykarındag'ı gu'restin' ku'sheyiwine sharayat tuwdırıp beriw, h'a'r qıylı siyasiy fraktsiyalar arasındag'ı keskin h'a'm ku'shli ba'sekileslik arqalı ja'miyetimizdin' h'a'r qıylı siyasiy ku'shleri ja'ne sotsiallıq qatlamlarının' ma'plerin o'zinde sa'wlelendiretug'ın h'a'r bir partiyanın' ideyalari, bag'darlamalıq wazıypalarınin' turmısqa tabıslı engiziliwinin' kepilligin bekkemlew h'a'mde qabıl etilip atırg'an nızamlardın' sapasın arttırıwg'a, parlamenttin' rolinin', onın' elimizde ju'z berip atırg'an protsesslerge ta'sirinin' ku'sheyiwin ta'miynlew professional h'a'm a'meliy negizde alıp barılıwı tiyis. Sonın' ushın da siyasiy partiyalar o'z elektoratın oylandırıp atırg'an sotsiallıq-ekonomikalıq mashqalalardı tag'ı da teren'irek u'yreniwge h'a'm olardı sheshiw boyınsha za'ru'rli ilajlardı ko'riwge pu'tkil dıqqat-itibarın qaratıwı kerek. Elektorat penen jumıs alıp barıwdın' zamanago'y usıllarınan paydalanıw, partiyalıq basılımlardı partiyalar aralıq qızg'ın pikir tartısları minberine aylandırıw boyınsha jumıslır jedellestiriliwi kerek.

§ 2. Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puxaralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsıyası – ja'miyetlik rawajlanıwdın' jan'a basqışı

O'zbekstan Respublikasının' Prezidenti İ. Karimov ta'repinen 2010 jıl 12 noyabrde Oliy Majlistin' Nızamshılıq palatası h'a'm Senatının' qospa ma'jilisinde ilgeri su'rilgen «Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsıya»sı o'zinin' mazmun-ma'nisi boyınsha sotsial-ekonomikalıq, sotsiallıq-siyasiy reformalardı a'melge asırıwda, ma'mleketti jan'alaw, modernizatsiyalawda parlament h'a'm siyasiy partiyalardın' roli h'a'm ta'sirshen'ligin ku'sheytiwge qaratıl'g'an, ulıwma ja'miyetimizdin' rawajlanıwın jan'a sapalıq basqışqa alıp shıg'atug'ın strategiyalıq programma ekenligi, h'a'm ja'miyetshiligimiz, h'a'm du'nya ja'miyetshiligi ta'repinen ta'n alınbaqta³⁴.

³⁴ Материалы Международной научно-практической конференции «Концепции дальнейшего углубления демократических реформ и формирования гражданского общества». Ташкент, 22-23 апреля 2011 года.

«Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiya»sı aldımızg'a qoyg'an uzaq mu'ddetli strategiyalıq maqsetler, yag'nıy, zamanago'y rawajlang'an demokratiyalıq ma'mleketlerdin' qatarına kiriw, ekonomikamızdin' turaqlı o'siwin ta'miyinlew, turmısımızdin' sapasın jaqsılaw h'a'm jer ju'zilik sheriklikte mu'na'sip orın iyelew boyınsha tınımsız h'a'reketlerimizge bu'gingi ku'nnin' ko'zqarasınan obektiv bah'a bergen h'alda, reformalar bag'darlamasına ma'lim o'zgerisler kirgiziw arqalı, erten'gi ku'n talaplarınan kelip shıg'a otırıp, ma'mleketimizdi reformalaw h'a'm modernizatsiyalaw jolındag'ı izbe-iz h'a'reketlerimizdi ku'sheytiwge, olardı jan'a, ja'ne de joqarı basqıshqa ko'teriwge bag'darlang'an teren' tiykarlang'an h'a'mde maqsetleri anıq belgilengen kompleksli programma ekenligi menen u'lken a'h'miyetke iye.³⁵

Usınnan kelip shıqqan h'alda ja'miyetimizde demokratiyalıq o'zgerislerdi ja'ne de teren'lestiriwdin' en' a'h'miyetli bag'darlardı h'a'mde artıqmash wazıypaları belgilendi.

Birinshiden, Kontseptsianın' ma'mleket h'a'kimiyatı h'a'm basqarıwın demokratiyalastırıw bo'liminde usı tarawdag'ı reformalardı elede teren'lestiriwdin' h'uqıqıy bazasın ku'sheytiw maqsetinde qatar usınıslar Prezidentimiz ta'repinen ilgeri su'rilgen. Yag'nıy Kontseptsianın' usı bo'liminde h'a'zirgi payıtta elimiz xalqının' siyasiy-h'uqıqıy ma'deniyatı h'a'm ja'miyetlik sanası da'rejesinin' o'sip barıwı, ja'miyetti demokratiyalastırıw h'a'm liberallastırıw protsesslerinin' jedel rawajlanıwı, elimizde ko'p partiyalıqlıq sistemasının' barg'an sayın bekkemleniwi ma'mleket basshısı bolg'an Prezident, nızam shıg'arıwshı h'a'm atqarıwshı h'a'kimiyatlar ortasındag'ı wa'killiklerdin' ja'ne de ten'dey bo'listiriliwin ta'miyinlew ushın za'ru'r sharayatlardı ju'zege shıg'arıw, ja'miyetimizdin' rawajlanıwının' h'uqıqıy tiykarın ja'nede bekkemlew boyınsha usınıslar berilgen.

Bul usınıslardıń mazmun-ma'nisine, Bas ministr lawazımına kandidatura ko'rsetiw h'a'm onı tastıyıqlawdıń ja'ne de demokratiyalıq printsiplerin

³⁵ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжилисіндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

sa'wlelendiretug'ın jan'a ta'rtibti ornatıw, O'zbekstan Respublikası Oliy Majlisine Bas ministrge bolg'an isenimsizlik votumın bildiriw h'uqıqın beriw, sonın' menen qatar, O'zbekstan Respublikası Ministrler Kabineti wa'killigine tiyisli ma'seleler boyınsha qararlar qabıl etiw h'uqıqının' O'zbekstan Respublikası Prezidentinin' wa'killikleri shıgarasınan shıg'arıw, ma'mleketin' sotsiallıq-ekonomikalıq rawajlanıwının' a'h'miyetli ma'seleleri boyınsha Bas ministrdin' esabatların tın'law h'a'm dodalaw h'a'm tag'ı basqalar kiredi.³⁶

Ayrıqsha da'rejede, saylawlarda utıp shıqqan siyasiy partiya usınıs etken Bas ministr kandidaturasının' parlament ta'repinen ko'rip shıg'ılıwı h'a'm tastıyqlanıwı h'aqqındag'ı konstitutsiyalıq ta'rtiptin' belgileniwi, h'u'kimetke qarata bildirilgen isenimsizlik votumı institutınin' engiziliwi h'a'm siyasiy sistemani modernizatsiyalaw protsesinde a'melge asırılıwı lazım bolatug'ın basqa bir qatar is-ilajlar o'z mazmun - ma'nisi menen ma'mleketimizdi reformalaw h'a'm demokratiyalastırıwdın' jan'a basqışın baslap beredi.

Sonın' menen qatar, Prezidentimiz usı Kontseptsiyasında «atap o'tilgen reformalardın' tabısı, en' da'slep ma'mleketimizdi ja'ne de demokratiyalastırıw h'a'm liberallastırıw jolındag'ı tınımsız h'a'reketlerimiz pa'tlerine, puqaralarımızdın' ja'miyetlik - siyasiy belsendiligine, olardın' siyasiy h'a'm h'uqıqıy ma'deniyatının' joqarılıg'ına h'a'm o'z-o'zinen ayan, birinshi na'wbette siyasiy partiyalardın' jetiklik da'rejesine, olardın' O'zbekstanımızdın' ta'g'diri h'a'm keleshegine qatnası bunday u'lken juwapkershilikli wa'killiklerdi o'z moynına alıwg'a qay da'rejede tayarlıg'ına tikkeley baylanıslı» ekenligin ayrıqsha atap o'tti.³⁷

Ekinshiden, Kontseptsianın' sud-h'uqıq sistemasın reformalawg'a baylanıslı bo'liminde ma'mleketimizde demokratiyalıq jan'alawdın' bu'gingi basqışındag'ı en' a'h'miyetli bag'darlarınan biri, – nızam u'stinligi h'a'm

³⁶ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжилисіндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

³⁷ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжилисіндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

nizamshtilıqtı bekkemlew, insan h'ıuqıqı h'a'm ma'plerin isenimli qorg'awg'a qaratılğ'an sud-h'ıuqıq sistemasın izbe-iz demokratiyalastırırw h'a'm liberallastırırw bag'darındag'ı jumıslardı elede rawajlandırırw belgilengen. Yag'nıy jurtımızda h'ıuqıqıy ma'mleket tiykarların ja'ne de jetilistiriw h'a'm xalıqtın' h'ıuqıqıy sanası h'a'm ma'deniyatın rawajlandırırw ma'selesinin' sheshiwshi wazıypa ekenligi belgilengen, reformalardıń bul jo'nelisine ayrıqsha itibar qaratqan h'alda bul bag'dardag'ı jumıslardıń ko'lemin h'a'm na'tiyjeliligin barınsha ken'eytip, jan'a basqıshqa ko'teriw boyınsha artıqmash wazıypalar belgilengen.³⁸

Kontseptsiyada bu'gingi ku'nde siyasiy, ekonomikalıq, ma'mleketlik-h'ıuqıqıy mu'na'sibetlerdin' pu'tkil sistemasın modernizatsiyalaw, puqaralıq ja'miyetin qa'liplestiriw, insan h'ıuqıq h'a'm erkinliklerin qorg'aw boyınsha aldımızda turg'an ken' ko'lemli wazıypalar sud-h'ıuqıq sistemasın ja'ne de demokratiyalastırırw ma'selesinin' ku'n ta'rtibine qoyıp atırğ'anı ayrıqsha ko'rsetilgen h'alda, usı wazıypalardı na'tiyjeli sheshiw maqsetinde qatar sho'lkemlestiriw-h'ıuqıqıy ilajlardı a'melge asırırwdı ma'mleketimiz basshısı ta'repinen usınıs etildi.³⁹

Prezidentimizdin' Kontseptsıyanın' «a'melge asırılıwı xalıqtın' insan h'ıuqıq h'a'm erkinliklerine baylanıslı h'u'rmet penen mu'na'sibette bolıwın, puqaralarda nızamg'a a'mel etiw tuyg'ısının' ja'ne de artıwın ta'miyinleydi, dep oylayman» degen pikiri h'a'mde Kontseptsıyanın' a'melge asırılıwında ma'mleketlik-h'ıuqıqıy mu'na'sibetlerdi modernizatsiyalaw, sud-h'ıuqıq sistemasın ja'ne de demokratiyalastırırw bag'darındag'ı jumıslardıń bu'gingi barısı, bulardıń barlıg'ı Kontseptsiyada qoyılğ'an wazıypalardıń joqarı na'tiyjelilikke iye ekeninen derek bermekte.

U'shinshiden, Kontseptsiyada puqaralardıń ma'limleme tarawındag'ı h'ıuqıq h'a'm erkinliklerin ta'miyinlew ma'selesini insannın' ma'limleme alıw,

³⁸ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжилисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

³⁹ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжилисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

ma'limlemeni h'a'm o'zinin' jeke pikirin tarqatıw h'uqıqı h'a'm erkinligin o'zine ja'mlegenligi h'a'mde elimizde demokratiyalıq ja'miyet tiykarların qurıw h'a'm ja'ne de rawajlandırıwdın' a'h'miyetli sha'rtı, tırnag'ı ekenligi ayrıqsha ko'rsetilgen.

Usılardan kelip shıqqan h'alda, Prezidentimiz ta'repinen Kontseptsiyada ma'mleketimizde puqaralardıń ma'limleme tarawındag'ı h'uqıq h'a'm erkinliklerin ta'miyinlewdi elede rah'ajlandırıw, g'alaba xabar quralları h'a'm ma'mleketlik h'a'kimiyat organları arasındag'ı mu'na'sibetlerdin' u'stin ta'replerin durıs belgilew, g'alaba xabar qurallarının' jumısın qadag'alawdın' ekonomikalıq mexanizmlerin, ma'limleme dereklerinin' jabıqlıg'ın, sonday-aq, redaksiyalarg'a h'a'kimiyat organları h'a'm h'a'kimshilik du'zilmeler ta'repinen o'tkerilip atırğ'an ma'lim da'rejedegi basımlardı saplastırıw menen baylanıslı mashqalalı ma'selelerdi sheshiw boyınsha qatar ilajlardı a'melge asırıw, nızamlardı qabıl etiw belgilep berildi.⁴⁰

Kontseptsiyada ilgeri su'rilgen ilajlardın' a'melge asırılıwı g'alaba xabar qurallarının' puqaralıq ja'miyeti institutları sistemasındag'ı ornı h'a'm rolin ja'ne de bekkemlewge, puqaralardıń so'z erkinligi h'a'm tan'law erkinligin ta'miyinlewge qaratılğ'an konstitutsiyalıq h'uqıqların ja'ne de tolıq ju'zege shıg'arıwda u'lken a'h'miyetke iye boladı.

To'rtinshiden, Kontseptsıyanın' ishinde erkin saylaw h'a'm o'zinin' erk-ıqrarın erkin bildiriw printsipleri, birinshi gezekte h'a'r bir shaxstın' ma'mleketlik h'a'kimiyattın' wa'killikli organlarına saylaw h'a'm saylanıw boyınsha konstitutsiyalıq h'uqıqının' milliy ma'mleketshiligimiz modelinin' tiykarın quraytug'ınanana ayrıqsha itibar berilgen.

Saylawlar — bul ma'mleketimizde a'melde bolg'an h'uqıqıy normalardıń qanshelli demokratiyalıq ruwxta ekenligin ko'rsetetug'ın, demokratiyalıq h'uqıqıy ma'mlekettin' ajıralmas belgisi, xalıqtın' o'z erk-ıqrarın erkin bildiriwinin',

⁴⁰ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестириў хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыў концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжилисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

puqaralardın' ma'mleket h'a'm ja'miyet basqarıwındag'ı qatnasıwının' tiykarg'ı forması bolıp, og'ada a'h'miyetli h'a'm sheshiwshi ku'shke iye ma'sele bolıp tabıladı. Ma'mleketimizdi modernizatsiyalaw h'a'm demokratiyalıq o'zgerislerdin' a'h'miyetli quramlıq bo'legi esaplang'an saylaw sisteması turaqlı jetilisip barmaqta.

Kontseptsiyada bu'gingi ku'nde turmıstın' o'zi, a'sirese, keyingi saylawda biz toplag'an ta'jiriybe jurtımızda saylaw protsesslerin ja'ne de demokratiyalastırıw ma'selelerin ku'n ta'rtibine qoyg'anlıg'ına itibar berilgen h'alda, qatar nızamshılıq baslamaların a'melge asırıwdın' maqsetke muwapıqlıg'ı, sonday aq, olardı a'melge asırıw elimizde saylaw erkinligi h'uqıqı printsiptin' tolıq engiziliwi h'a'm saylaw sistemasının' bunnan bılay da demokratiyalasıwına xızmet etiwı teren' tiykarlang'an.⁴¹

Besinshiden, g'a'rezsizlikke eriskennen keyingi da'wirde xalqımızdın' ken' qatlamları qollap-quwatlaytug'ın h'a'r qıylı puqaralıq ja'miyet institutları, ma'mleketlik emes kommertsiyalıq emes sho'lkemlerdin' jedel qa'liplesiwi h'a'm rawajlanıwı h'a'wij alg'anlıg'ı, Konstitutsiyamızda ma'mleketlik emes kommertsiyalıq emes sho'lkemlerdin' jumısına baylanıslı tiykarg'ı printsiplerdin' bekitilip qoyılğ'anı xalıqtın' barlıq qatlamlarının' ma'plerin ko'rsetetug'ın bunday sho'lkemlerdin' ken' tarmaqlarının' rawajlanıwı ushın qolay sharayatlar jaratıw ma'selesine Kontseptsiyada ken' itibar berilgen.

Puqaralıq institutları, ma'mleketlik emes kommertsiyalıq emes sho'lkemler h'a'zirgi ku'nde demokratiyalıq qa'diriyatlar, insan h'uqıqları menen erkinliklerin h'a'm nızamlı ma'plerin qorg'awdın' a'h'miyetli faktorına aylanbaqta, puqaralardın' O'z potentsialın ju'zege shıg'arıwı, olardın' ja'miyetlik, sotsiallıq-ekonomikalıq belsendiligi h'a'm h'uqıqıy ma'deniyatın arttırıw ushın sharayat jaratpaqta, ja'miyette ma'plerdin' sa'ykesligin ta'miyinlewge ja'rdemlespekte.

⁴¹ Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының коспа мәжилисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

Kontseptsiyada Prezidentimiz «Elimizdin' rawajlanıwının' h'a'zirgi basqışında ma'mleketlik emes, kommertsialıq emes sho'lkemler h'a'm basqa da puqaralıq institutlardın' rolin ja'ne de ku'sheytiw puqaralıq ja'miyetti qa'liplestiriw, demokratiyalastırıw h'a'm elimizdin' du'nya ju'zilik ja'miyetshilikke integratsiyanıwı boyınsha o'z aldımızg'a qoyg'an maqsetimizdi a'melge asırıwda sheshiwshi faktor»⁴² ekenligin ko'rsete otırıp, densawlıqtı saqlaw, qorshag'an ortalıqtı qorg'aw, xalıqtı, a'sirese, jaslardı jumıs penen ta'miyinlew, sotsiallıq qorg'awg'a mu'ta'j qatlamlardı qollap-quwatlaw h'a'm usı sıyaqlı u'lken sotsiallıq a'h'miyetke iye basqa da ma'seleler boyınsha a'h'miyetli ma'mleketlik bag'darlamalardı a'melge asırıwda ma'mleketlik emes kommertsialıq emes sho'lkemlerdin' qatnasıwının' h'uqıqıy tiykarların jaratıp beretug'ın nızam h'u'jjetlerinin' jıynag'ın islep shıg'ıw u'lken a'h'miyetke iye ekenligine ayırıqsha itibar berildi.

Altınshıdan, Kontseptsiyada demokratiyalıq bazar reformaların h'a'm ekonomikanı liberallastırıwdı ja'ne de teren'lestiriw ma'selelerinin' xalqımızdın' abadansılıg'ın asırıwdag'ı roline ayırıqsha itibar berilgen.

Ekonomikalıq reformalardı elede teren'lestiriw boyınsha og'ada u'lken a'h'miyetke iye nızamlardı jetilistiriw h'a'mde O'zbekstanda a'melge asırılıp atırğ'an bazar reformalarının' pa'ti h'a'm logikalıq talaplarınan kelip shıqqan h'alda, erkin bazar ekonomikası qatnasıqların ja'ne de rawajlandırıwg'a xızmet etetug'ın bir qatar nızamlar qabıl etiw, yag'nıy "Kredit byuroları jumısı h'a'm kredit ma'limleme almasıwı h'aqqında", "Girew reestri h'aqqında", "Rieltorlıq jumısı h'aqqında", "Investitsiya h'a'm pay qorları h'aqqında", "İnnovatsiyalar h'a'm ekonomikanı modernizatsiyalaw h'aqqında"ğ'ı h'a'm basqa jan'a nızamlar usılar qatarına kiredi.

Elimizdin' ekonomikalıq rawajlanıwının' en' a'h'miyetli perspektivaları h'a'm u'stin bag'darların belgilep alg'an h'alda, ishki za'ru'rliktin' o'siwine ayırıqsha itibar qaratıw, jer ju'zilik finanslıq-ekonomikalıq dag'darıs aqıbetlerin

⁴² Мәмлекетимизде демократиялық реформаларды және де тереңлестіріу хәм пухаралық жәмийетти раўажландырыу концепциясы. Президент Ислам Каримовтың Өзбекстан Республикасы Олий Мажлиси Нызамшылық палатасы хәм Сенатының қоспа мәжилисиндеги баянаты. «Еркин Қарақалпақстан» - 2010-жыл 14-ноябрь, Нөкис қаласы

jumsartıwg'a qaratıl'g'an dag'darısqa qarsı ilajlar bag'darlamasın a'ne usınday qatnas negizinde jumıs alıp barıp bizin' jaqın keleshektegi en' a'h'miyetli wazıypamız baslag'an jumıslarımızdı izbe-iz dawam ettiriw - tutınıw talabın ken'eytiw maqsetinde sotsiallıq salanı rawajlandırıw, miynetke h'aqı to'lewdi ja'ne de arttırıw, xızmet ko'rsetiw sektorın, infrastruktura obektlerin rawajlandırıwg'a, transport h'a'm kommunikatsiya joybarlarının' a'melge asırılıwına ayrıqsha itibar beriwden ibarat ekenligi Kontseptsiyada belgilendi.

Elimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puqaralıq ja'miyetin rawajlandırıwdın' usınıs etilgen Kontseptsiyası O'zbekstandı reformalaw h'a'm modernizatsiyalaw bag'darında Oliy Majlis ta'repinen uzaq mu'ddetli anıq h'a'reket bag'darlamasın islep shıg'ıldı h'a'm onı a'melge asırıw boyınsha jumıslar ketip atır.

Bu'gingi ku'nde a'melge asırılıp atır'g'an reforma h'a'm jan'alaniwlar protsesi pu'tkil ja'miyetimiz, saqawatlı jerimizde jasap atır'g'an h'a'r bir insandı a'meliy islerge bag'darlaytug'ın ulıwma maqsetke aylanıwı ushın barlıq imkaniyatlardı iske qosıw, el-jurtımızdın' ma'pi, ana-Watanımızdın' rawajlanıwı h'a'm keleshegi ushın miynet etiw ba'rshemizdin' wazıypamız.

Usı kontseptsianı a'mele asırıw boyınsha qabıl qılın'g'an «O'zbekstan Respublikası Konstitutsiyasının' ayırım statyalarına o'zgeris h'a'mde qosımshalar kiriziw h'aqqında (78, 80, 93, 96 h'a'm 98 statyalarg'a)»g'ı O'zbekstan Respublikası Nızamı o'zinin' mazmun-ma'nisi boyınsha sotsial-ekonomikalıq, sotsiallıq - siyasiy reformalardı a'melge asırıwda, ma'mleketti jan'alaw, modernizatsiyalawda parlamenttin', siyasiy partiylardıń roli h'a'm ta'sirshen'ligin ku'sheytiwge qaratıl'g'anlıgı menen ju'da a'h'miyetli.

Solay eken, qabıl etilgen Nızam ma'mleketimizde «Ku'shli ma'mleketten ku'shli puxaralıq ja'miyetke qaray» printsipinin' turmısqa engiziliwinin' a'meliy ko'rinishi bolıp, ayrıqsha da'rejede, partiyanın' o'z saylawshılarının' ma'plerin qorg'aw na'tiyjeliligin ja'nede asırıwı, elektorat aldındag'ı juwapkershiligin ku'sheytiwi boyınsha jumıslardı ken'nen jaydırıwg'a, parlamentte fraktsiyalararalıq, siyasiy maydanda partiylararalıq ba'sekelesiwdi, partiylardıń

ja'miyetti reformalardi teren'lestiriv protsessindagi iskerligin keskin ku'sheytirivge, partiyanin barliq rezervin ju'zege shig'ariv, olardin' h'a'r qiyli buvinlari arasindagi birgelikte islesiv na'tijeliligin ku'sheytiw h'a'mde elektorat penen islesiwde belsendilikni asirivg'a ta'sir etiwshi faktor bolip xizmet etetuginin bugingi siyasiy turmis dalillep atir.⁴³

Juwmag

O'zbekistan 1991-jili o'z g'a'rezsizligin qolg'a kirgizgennen a'melge asirilib atirg'an o'zbek modelinin' mazmun-ma'nisi - ma'mleket qurilisi h'a'm konstitutsiyaliq du'zimni tu'pkilikli o'zgertiv h'a'm jan'alaw, ekonomikaning ideologiyadan bo'lek qoyiw, onin' siyasattan u'stinligin ta'miyinlew, ma'mlekettin' bas reformator waziyasin orinlawi, yag'niy reformalardin' initsiatori bolwi h'a'm olardi muvapiqlastirip barwi, nizam u'stinligin ta'miyinlew, ku'shli sotsialliq siyosat ju'rgiziv, reformalardi basqishpa-basqish h'a'm izbe-iz alip barw printsiplerine tiykarlanatug'in siyasiy, ekonomikalik h'a'm sotsialliq reformalardi a'melge asirivdan ibarat ekenligi h'a'mmege ma'lim.

Ha'kimiyat ja'miyetdagi ekonomikalik h'a'mde sotsialliq problemalardin' sheshimin beriw, puxaralardin' materialliq h'a'm ruwxiy talaplarin qanaatlandiriv ushin sha'rayatlar jaratiw za'ru'r. O'zbekistanda ha'kimiyatnin' juwapkeshiligin ja'nede jetilistiriv boyinsha aktiv protsessler keshpekte. Bul ma'mleketimiz ha'kimiyat sistemasin zamang'a say jetilistiriv formasini, oning demokratiyalastirivdin' real mexanizmi. Bugingi ku'nde barliq siyasiy subektlerdin' siyasiy iskerligi tiykarinda bolg'an, ja'miyetimizdin' barliq ag'zalarin birlestirivshi, ruwxlandirivshi h'a'mde xalqimiz sanasina teren' sin'ip kiyatirg'an basli ideya – bul Ulli O'zbekistan ideyasi.

Ulli O'zbekistan bolw - en' da'slep tariyxiy berilgen geosiyasiy bolmis, bizin' xalqimizdin' milliy birlik sipatinda abat h'a'm azat turmis keshirivinin' ma'sele ekenligine teren' iseniw.

⁴³ Жалменов. У.А. Реализация концепции президента: важный шаг в дальнейшей демократизации государственной власти и управления в Узбекистане. Концепция: демократик ислохотлар ва жамият тараққиёти (мақолалар тўплами). Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси, Тошкент, 2011 йил.

Huqiqiy ma'mleketshilikning qa'liplesishi ju'da quramali h'a'm uzaq davam etetug'in, ko'plegen qiyinshiliklarni jengib talab etetug'in protsess bo'lib tabiladi. O'zbekistonda huqiqiy ma'mleketti qa'liplestirishdagi problemalar qatorda parlamentarizm printsiplari tiykarida h'a'reket etetug'in ma'mleketlik institutlardi qurish ayriqsha a'h'miyetke iye bo'lib esaplanadi. Sebebi XXI asrdin basinda h'ar qanday ma'mlekette toliq da'rejedagi demokratiya tek h'aqiqiy parlamentsiz mumkin emesligi h'aqqindagi shunliq toliq tasdiqlandi. Sonliqtan da puxaralar o'zlarining demokratiya h'aqqindagi ko'z-qaraslarini ma'mleketti boshqarishga qatnashuvining h'aqiqiy mumkinshiliklari menen, al parlament orqali nizam do'rtiw protsessine ta'sir etiwine baylanistirish tosinan emes. Bul tarafdagi jumislardi jedellestirish h'a'm jam'iyyetti demokratizatsiyalawdi ravanlandirish ushuni siyosiy sferadagi protsesslardi texnologiyalashtirish u'lken natijaga bermekte.

Sonin ushunda h'a'kimiyat vakillilik organlarini qa'liplestirishda zarur shokemlesh-huqiqiy shartlarni yaratish, natijeli huqiqiy mexanizmlarni yaratish jam'iyyetimizni jandek demokratiyalashtirish h'a'mde ma'mleketti modernizatsiyalawdagi boshli maqsadlarimizden.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti I. Karimov 2010 jil 12 noyabrde Oliy Majlislarning Nizamshilik palatasi h'a'm Senatining qospa majlisinde elimizde reformalarni jandek teren'lestirishdin, ma'mleketti modernizatsiyalawdini tiykaragi vazirlari, sonin menen birge jam'iyyetti jan'alaw h'a'm demokratiyalashtirishdin jan'a basqishi aniq jandek teren' tiykarlang'an «Ma'mleketimizde demokratiyalik reformalarni jandek de teren'lestirish h'a'm pishirish jandek ravanlandirish kontseptsiyasi»n ilgari surdi

Bul elimizdin ravanlanish jandek sapalik basqishga ko'terish boyinsha programmalik hujjat Prezidentimizdin jandek bir marti siyosiy bo'ljavshiliginin duris ekenin, aldimizdagi maqsad - Ulli O'zbekiston da'rejesine erishimizdin kepili ekenin ko'rsatmekte.

Ush Kontseptsiya tiykarida Konstitutsiyamizga kirgizilgen o'zgarishlar parlamenttin, fraksiyalarning h'a'mde jergilikli vakillilik organlarining

juwappershiligin asırıwdı zaman talabı da'rejesine alıp keldi. Konstitutsiyag'a kirgizilgen qosımshalar h'a'm o'zgerisler parlament h'a'm siyasiy partiyalarg'a ken' imka'niyatlardıń h'uqıqıy bazasın rawajlandırdı.

«Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiya»sı aldımızg'a qoyg'an uzaq mu'ddetli strategiyalıq maqsetler, yag'nıy, zamanago'y rawajlang'an demokratiyalıq ma'mleketlerdin' qatarına kiriw, ekonomikamızdın' turaqlı o'siwin ta'miyinlew, turmısımızdın' sapasın jaqsılaw h'a'm jer ju'zilik sheriklikte mu'na'sip orın iyelew boyınsha tınımsız h'a'reketlerimizge bu'gingi ku'nnin' ko'zqarasınan obektiv bah'a bergen h'alda, reformalar bag'darlamasına ma'lim o'zgerisler kirgiziw arqalı, erten'gi ku'n talaplarınan kelip shıg'a otırıp, ma'mleketimizdi reformalaw h'a'm modernizatsiyalaw jolındag'ı izbe-iz h'a'reketlerimizdi ku'sheytiwge, olardı jan'a, ja'ne de joqarı basqıshqa ko'teriwge bag'darlang'an teren' tiykarlang'an h'a'mde maqsetleri anıq belgilengen kompleksli programma ekenligi menen u'lken a'h'miyetke iye.

Usınnan kelip shıqqan h'alda ja'miyetimizde demokratiyalıq o'zgerislerdi ja'ne de teren'lestiriwdin' en' a'h'miyetli bag'darlardı h'a'mde artıqmash wazıypaları belgilendi.

Birinshiden, Kontseptsıyanın' ma'mleket h'a'kimiyatı h'a'm basqarıwın demokratiyalastırıw bo'liminde usı tarawdag'ı reformalardı elede teren'lestiriwdin' h'uqıqıy bazasın ku'sheytiw maqsetinde Bas ministr lawazımına kandidatura ko'rsetiw h'a'm onı tastıyıqlawdın' ja'ne de demokratiyalıq printsiplerin sa'wlelendiretug'ın jan'a ta'rtıbtı ornatiw, O'zbekstan Respublikası Oliy Majlisine Bas ministrge bolg'an isenimsizlik votumın bildiriw h'uqıqın beriw, sonın' menen qatar, O'zbekstan Respublikası Ministrler Kabineti wa'killigine tiyisli ma'seleler boyınsha qararlar qabıl etiw h'uqıqının' O'zbekstan Respublikası Prezidentinin' wa'killikleri shıgarasınan shıg'arıw, ma'mlekettin' sotsiallıq-ekonomikalıq rawajlanıwının' a'h'miyetli ma'seleleri boyınsha Bas ministrdin' esabatların tın'law h'a'm dodalaw h'a'm tag'ı basqalar kiredi.

Ekinshiden, Kontseptsıyanın' sud-h'ıqıq sistemasın reformalawg'a baylanıslı bo'liminde ma'mleketimizde demokratiyalıq jan'alawdın' bu'gingi basqışındag'ı en' a'h'miyetli bag'darlarınan biri, – nızam u'stinligi h'a'm nızamshılıqtı bekkemlew, insan h'ıqıqı h'a'm ma'plerin isenimli qorg'awg'a qaratıl'g'an sud-h'ıqıq sistemasın izbe-iz demokratiyalastırırw h'a'm liberallastırırw bag'darındag'ı jumıslardı elede rawajlandırırw belgilengen. Yag'nıy jurtımızda h'ıqıqıy ma'mleket tiykarların ja'ne de jetilistiriw h'a'm xalıqtın' h'ıqıqıy sanası h'a'm ma'deniyatın rawajlandırırw ma'selesinin' sheshiwshi wazıypa ekenligi belgilengen, reformalardıń bul jo'nelisine ayrıqsha itibar qaratqan h'alda bul bag'dardag'ı jumıslardıń ko'lemin h'a'm na'tiyjeliligin barınsha ken'eytip, jan'a basqışqa ko'teriw boyınsha artıqmash wazıypalar belgilengen.

U'shinshiden, Kontseptsıyada puqaralardıń ma'limleme tarawındag'ı h'ıqıq h'a'm erkinliklerin ta'miyinlew ma'selesini insannın' ma'limleme alıw, ma'limlemenini h'a'm o'zinin' jeke pikirini tarqatırw h'ıqıqı h'a'm erkinligin o'zine ja'mlegenligi h'a'mde elimizde demokratiyalıq ja'miyet tiykarların qurırw h'a'm ja'ne de rawajlandırırwdın' a'h'miyetli sha'rti, tırnag'ı ekenligi ayrıqsha ko'rsetilgen.

To'rtinshiden, Kontseptsıyanın' ishinde erkin saylaw h'a'm o'zinin' erk-ıqrarın erkin bildiriw printsipleri, birinshi gezekte h'a'r bir shaxstın' ma'mleketlik h'a'kimiyattın' wa'killikli organlarına saylaw h'a'm saylanırw boyınsha konstitutsiyalıq h'ıqıqının' milliy ma'mleketshiligimiz modelinin' tiykarın quraytug'ınanana ayrıqsha itibar berilgen.

Besinshiden, g'a'rezsizlikke eriskennen keyingi da'wirde xalqımızdın' ken' qatlamları qollap-quwatlaytug'ın h'a'r qıylı puqaralıq ja'miyet institutları, ma'mleketlik emes kommertsiyalıq emes sho'lkemlerdin' jedel qa'liplesiwi h'a'm rawajlanıwı h'a'wıj alg'anlıg'ı, Konstitutsiyamızda ma'mleketlik emes kommertsiyalıq emes sho'lkemlerdin' jumısına baylanıslı tiykarlı printsiplerdin' bekitilip qoyıl'g'anı xalıqtın' barlıq qatlamlarının' ma'plerin ko'rsetetug'ın bunday sho'lkemlerdin' ken' tarmaqlarının' rawajlanıwı ushın qolay sharayatlar jaratırw ma'selesine Kontseptsıyada ken' itibar berilgen.

Altınshidan, Kontsepsiyada demokratiyalıq bazar reformaların h'a'm ekonomikanı liberallashtırıwdı ja'ne de teren'lestiriw ma'selelerinin' xalqımızdın' abadansılıg'ın asırıwdag'ı roline ayrıqsha itibar berilgen. Ekonomikalıq reformalardı elede teren'lestiriw boyınsha og'ada u'lken a'h'miyetke iye nızamlardı jetilistiriw h'a'mde O'zbekstanda a'melge asırılıp atırǵ'an bazar reformalarının' pa'ti h'a'm logikalıq talaplarınan kelip shıqqan h'alda, erkin bazar ekonomikası qatnasıqların ja'ne de rawajlandırıwg'a xızmet etetug'ın bir qatar nızamlar qabıl etiw, usılar qatarına kiredi.

Paydalanılǵ'an a'debiyatlar dizimi:

1. Wzbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. T. Wzbekiston, 2011.
2. Wzbekiston Respublikasining «Siësiy partiyalar twg'risida»gi Qonuni
3. Wzbekiston Respublikasining «Siësiy partiyalarni moliyalashtirish twg'risida»gi Qonuni
4. Wzbekiston Respublikasining «Davlt boshqaruvini yangilash va yanyada demokratlashtirish h'amda mamlakatni modernizatsiya qilishda siësiy partiyalarning rolini kuchaytirish twg'risida»gi Konstitutsiyaviy Qonuni

5. Kapimov İ.A. Uzbekistan: sobstvennaya model pepexoda k pinochnim otnosheniyam. Tashkent-1993 g.
6. Kapimov İ.A. Uzbekiston iqtisodiy isloh'otlapni chuquplashtipish yulida. Tashkent,1995 y.
7. Kapimov İ.A. Hozipgi bosqichta demokpatik isloh'otlapni chuquplashtipishning muh'im vazifalari. 1996 y.
8. Kapimov İ.A. «Wzbekiston XXI asr bwsag'asida: xavfsizlikka tah'did, barqarorlik shartlari va taraqqiёт kafolatlari». Toshkent, «Wzbekiston», 1997 yil.
9. Kapimov İ.A. «Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin», «Tafakkur» jurnali bosh muh'arriri savollariga javoblar. 1998.
10. Karimov İ.A. Vatanimizning tinchligi va h'avfsizligi wz kuch-qudratimizga, xalqimizning bukilmas irodasiga bog'liq. T. Wzbekiston.2004.
11. Kapimov İ.A. Uzbekiston XXI aspga intilmoqda.Toshkent, 1999.
12. Kapimov İ.A. «Milliy istiqloq mafkurasi – xalq etiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir». «Fidokor» gazetasi savollariga javoblar. Toshkent, 2000.
13. Karimov İ.A. Wzbekiston demokratik taraqqiётning yangi bosqichida. Toshkent, «Wzbekiston», 2005.
14. Karimov İ.A. «Parlament – jamiyat h'aётining kwzgisi». Toshkent, «Wzbekiston», 2005.
15. Karimov İ.A. Wzbek xalqi h'ech qachon, h'ech kimga qaram bwlmaydi. Toshkent, 2005 yil
16. Prezident İslom Karimovning Wzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining beshinchi yalpi majlisidagi nutqidan. Toshkent, 2006 yil.
17. Karimov İ.A. Yuksak manaviyat-engilmas kuch. «Manaviyat» 2008 yil.
18. Karimov İ.A. Elimizdi modernizatsiyalaw h'a'm ku'shli puqaralıq ja'miyet qurıw - en' a'h'miyetli maqsetimiz. O'zbekstan Respublikası Oliy Majlisi Nızamshılıq palatasi h'a'm Senatın'n' qospa ma'jilisindagi bayanati. «Erkin Qaraqalpaqstan» - 2010-jıl 29-yanvar, No'kis qalası.
19. Karimov İ. A. Ma'mleketimizde demokratiyalıq reformalardı ja'ne de teren'lestiriw h'a'm puh'aralıq ja'miyetti rawajlandırıw kontseptsiyası. Prezident İslam Karimovtın' O'zbekstan Respublikası Oliy Majlisi Nızamshılıq palatasi h'a'm Senatın'n' qospa ma'jilisindagi bayanati. «Erkin Qaraqalpaqstan» 2010-jıl 14-noyabr, No'kis.
20. Abdunabiev A.G., Usmanov G.N. İdeya natsionalnoy nezavisimosti i vospitanie molodeji. T., 2002.
21. Giddens Entoni. Sotsiologiya. Joqarı oqıw orınları ushın qollanba. Tashkent, 2003.
22. Gorenkova A. İdeya natsionalnoy nezavisimosti i demokratiyeskoe razvitiye Uzbekistana. V kn.: «Wzbekistonda demokratik isloh'otlarni rivojlantirishning dolzarb vazifalari». T.,2005.
23. «Davlat boshqaruvini yangilash va yanyada demokratlashtirish h'amda mamlakatni modernizatsiya qilishda siёsiy partiyalarning rolini kuchaytirishning h'uquqiy asoslari» mavzusidagi xalqaro «davra suh'batı»ning materiallari. Toshkent, 2007 yil.

24. Jalmenov. U.A. «Uzbekistan: Milliy istiklol mafkurasi yangi tipdagi ijtimoiy texnologiya sifatida». Materialı Respublikanskoy Nauchno-prakticheskoy konferentsii «Nauchnie osnovı propagandi idei natsionalnoy nezavisimosti». Tashkent, 2002 god.

25. Jalmenov. U.A. Itogoviy nauchniy otchet po gosbyudjetnoy teme 1.2.3. «Razrabotka kontseptsii formirovanie ideologii natsionalnoy nezavisimosti» Gosudarstvennoy nauchno-texnicheskoy Programmi Gosudarstvennogo komiteta po nauke i tekhnike Respubliki Uzbekistan. Tashkent 1999 god.

26. Jalmenov. U.A. Itogoviy nauchniy otchet po gosbyudjetnoy teme 1.3.10. «Sotsioinjenernoe obespechenie formirovaniya ideologii natsionalnoy nezavisimosti kak novogo tipa sotsialnoy tekhnologii» Gosudarstvennoy nauchno-texnicheskoy Programmi Gosudarstvennogo komiteta po nauke i tekhnike Respubliki Uzbekistan. Tashkent 2002 god.

27. Jalmenov. U.A. Texnologicheskiy podxod v demokraticheskom obnovenii i modernizatsii uzbekskogo obshestva. Materialı mejdunarodnogo kruglogo stola «Sovremenniy opit obshestvenno-politicheskoy modernizatsii i voprosı obespecheniya stabilnosti» (g.Buxara, 20-21 aprelya 2007 goda), «Akademiya», Tashkent 2007.

28. Jalmenov U.A. Partiyam predstoit sigrat klyuchevuyu politicheskuyu rol. «Uzbekistan today», 20 sentyabrya 2007 goda, №38.

29. Jalmenov U.A. Vakolat va masuliyatning yangi bosqichi. «Moh'iyat», 2 noyabr 2007 yil, №43 (376)

30. Jalmenov U.A. Garantiya prav grajdan. «Narodnoe slovo» ot 3 maya 2008 goda, №88 (4467).

31. Jalmenov. U.A. Ijtimoiy guruh'lar va ishlab chiqarish samaradorligi. «Demokratik jamiyat qurishda kuchli ijtimoiy siësat va adolat» ilmiy–amaliy konferentsiya materiallari (Toshkent, 28-29 oktyabr 2008 yil). Nizomiy nomidagi TDPU, 2008.

32. Jalmenov. U.A. Politicheskije partii i voprosı povısheniya politicheskoy aktivnosti elektorata, obespecheniya demokraticheskix vıborov v predstavitelnie organı vlasti. Materialı mejdunarodnogo kruglogo stola «Politicheskije partii i vıborı: mirovaya praktika i zakonodatelstvo Uzbekistana» (g.Tashkent, 29-30 sentyabrya 2009 goda), «Akademiya», Tashkent 2009.

33. Jalmenov U.A, Juraev S.A, Korenev İ.A. Uzbekistan: modernizatsiya i razvitie politicheskoy sistemı. «Akademiya», Tashkent, 2009 god.

34. Jalmenov. U.A. Professionalniy parlament Uzbekistana: opit, rol partii i zadachi. «Wzbekistonda parlament institutining rivoji va istiqbollari: siësiy, h'quqiy va tashkiliy jih'atlari» ilmiy–amaliy konferentsiya materiallari (Toshkent, 15 aprel 2010 yil). Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, 2010.

35. Jalmenov. U.A. Novaya arxitektura mirovoy politiki i vneshnepoliticheskije initsiativı Respubliki Uzbekistan. Materialı nauchno-prakticheskoy konferentsii «Uzbekistan i mejdunarodnoe soobshestvo: politicheskije, pravovie i organizatsionnie aspektı integratsii». Institut Vostokovedeniya, gorod Tashkent, 2011 god.

36. Jalmenov. U.A. 20 letie filosofii sozidaniya i sotrudnichestva: vneshnepoliticheskie initsiativy Uzbekistana. Materialy nauchno-prakticheskoy konferentsii KGU, Nukus, 2011 god.

37. Jalmenov. U.A. Demokratik isloh'otlar partiyamizga katta masuliyat yuklaydi. «Milliy tiklanish» gazetasi. 16 mart 2011 yil, №19(123).

38. Jalmenov. U.A. Wzbekiston: demokratik isloh'otlarni chuqurlashtirishning yangi bosqichi. «Milliy tiklanish» gazetasi. 27 aprel 2011 yil, №26(129).

39. Jalmenov. U.A. Rol parlamentskogo kontrolya v mexanizme gosudarstvennoy vlasti. Gazeta "Narodnoe slovo", 7 iyunya 2011 goda.

40. Jalmenov. U.A. Vajniy shag v dalneyshey demokratizatsii gosudarstvennoy vlasti i upravleniya. Gazeta "Vesti Karakalpakstana", 9 avgusta 2011 goda.

41. Jalmenov. U.A. Mejdunarodnaya deyatelnost Zakonodatelnoy palaty Oliy Majlisa Respubliki Uzbekistan: sostoyanie i perspektivy. Materialy NPK «Izmeneniya v arxitekture mirovoy politiki v XXI veke: realizatsiya kontseptsii Soft Power i praktika primeneniya norm Konstitutsii Respubliki Uzbekistan v oblasti vneshney politiki». Institut Vostokovedeniya, gorod Tashkent, 16 dekabrya 2011 goda.

42. Jalmenov. U.A. Realizatsiya kontseptsii prezidenta: vajniy shag v dalneyshey demokratizatsii gosudarstvennoy vlasti i upravleniya v Uzbekistane. Kontseptsiya: demokratik isloh'otlar va jamiyat taraqqi'oti (maqolalar to'plami). Wzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi, Toshkent, 2011 yil.

43. Jalmenov. U.A. Fraktsiyalararo kurash partiya g'oya va maqsadlarini ruëbga chiqarishning vositasi sifatida. «Milliy tiklanish» gazetasi. 28 mart 2012 yil.

44. Jumaev Sh. «Milliy g'oya va mafkura targ'iboti – h'aëtiy zarurat»./ «Marifat», 2006 yil 6 sentyabr.

45. Ibragimov N. Ideologiya nezavisimosti Uzbekistana: problemi formirovaniya i razvitiya. T., 2000.

46. Ivanov V.N., Patrushev V.I.. Innovatsionnye sotsialnye texnologii gosudarstvennogo i munitsipalnogo upravleniya. Moskva 2001.

47. Materialy Mejdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii «Kontseptsii dalneyshego uglubleniya demokraticheskix reform i formirovaniya grazhdanskogo obshestva». Tashkent, 22-23 aprelya 2011 goda.

48. Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. Toshkent, 2001 yil.

49. Milliy istiqlol g'oyasini xalqimiz ongiga singdirish omillari va vositalari. Toshkent, 2002, «Ijod dunyasi» nashriëti uyi.

50. Osnovy sotsiologii. Pod red. Kpavchenko A.A. Moskva-1998

51. Parlament nazorati: nazariya va amaliëti masalalari. Toshkent, 2005

52. Politologicheskiy entsiklopedicheskiy slovar. Moskva-1998.

53. Pulatova D.A. Rol natsionalnoy idei i ideologii v ukreplenii duxovnyx osnov nezavisimosti Uzbekistana. 2001.

54. Smelzep Heyl. Sotsiologiya. Moskva-1994.

55. Sotsiologiya. Slovap-sppavochnik. M. Hauka-1990
56. Sotsiologicheskiy entsiklopedicheskiy slovap. Moskva-1998.
57. Tadjiev X. Teoreticheskie i metodologicheskie voprosı natsionalnoy ideologii. T., 1999.
58. Twraev B., Ramatov J. Milliy istiqlo g'oyasi: asosiy xususiyatlari, falsafiy va tarixiy ildizlari.T., 2002.
59. Twraev Sh. Demokratik jaraënlar va milliy g'oya. Toshkent. 2008
60. Wzbekistonda siësiy partiyalar. Toshkent, 2007.
61. «Wzbekiston demokratik isloh'otlar ywlıda» mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari. Toshkent, 2007 yil
62. Xalilov E. X. Wzbekiston Respublikasining qonun chiqaruvchi oliy organi: soxta vakillikdan h'aqiqiy parlamentarizmga qadar. Toshkent, «Wzbekiston», 2001.